

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Štěpán Chovanec

TRESTNÍ ŘÍZENÍ PROTI PRÁVNICKÝM OSOBÁM

Diplomová práce

2014

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Mgr. Jiří Herczeg, Ph.D.

Katedra: Trestního práva

Duben 2014

Čestné prohlášení

„Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.“

V Praze dne 1. dubna 2014

Poděkování

Děkuji vedoucímu své diplomové práce doc. JUDr. Mgr. Jiřímu Herczegovi, Ph.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce

V Praze dne 1. dubna 2014

Obsah

1.	Úvod diplomové práce	6
2.	Historický úvod, vznik institutu trestněprávní odpovědnosti právnické osoby	7
2.1.	Anglie	7
2.1.1.	Strict liability.....	8
2.1.2.	Vicarious liability	8
2.1.3.	Alter ego.....	8
2.1.4.	Identifikační teorie	9
2.2.	Spojené státy americké.....	9
2.2.1.	Respondeat superior - doctrine	10
2.2.2.	Současná podoba trestní odpovědnosti právnických osob v USA.....	10
2.3.	Kontinentální Evropa	11
2.3.1.	Odpovědnost právnických osob za správní delikty.....	11
2.3.2.	Československý vývoj.....	12
2.4.	Soudobý mezinárodní vývoj.....	13
3.	Obecně k trestnímu řízení	13
3.1.	Obecně k odlišnostem trestního řízení proti právnické osobě.....	13
3.2.	Trestní řízení proti právnickým osobám a jeho vztah k řízení o správním deliktu	14
3.2.1.	Totožnost subjektu	15
3.2.2.	Totožnost skutku	16
3.3.	Oddělení trestných činů od správních deliktů	17
3.3.1.	Engel kritéria.....	17
3.4.	Postup v případě zrušení pravomocného rozhodnutí o správním deliktu	17
3.5.	Zásada <i>ne bis in idem</i> a nápravná opatření.....	18
4.	Místní příslušnost.....	19
4.1.	Obecně k odchylkám od obecné úpravy.....	19
4.1.1.	Místo spáchání činu	19
4.1.2.	Sídlo právnické osoby	20
4.1.3.	Místo, kde čin vyšel najevo.....	21
4.2.	Příslušnost soudu při společném řízení	21
5.	Společné řízení.....	22
5.1.	Účel společného řízení	22
5.2.	Důležité důvody	22
5.3.	Úkony trestního řízení ve společném řízení	23
5.3.1.	Vyrozumění o zahájení a skončení trestního stíhání	23
6.	Zrušení, zánik a přeměna právnické osoby v průběhu trestního stíhání	24
6.1.	Zákaz zrušení a přeměny v průběhu trestního stíhání	24
6.1.1.	Oznamovací povinnost.....	24
6.1.2.	Orgány rozhodující	25
6.2.	Neúčinnost úkonů.....	26
6.2.1.	Relativní neplatnost úkonů.....	26
6.3.	Záruka.....	26
6.4.	Zrušení, zánik a přeměna právnické osoby ve vykonávacím řízení.....	28
7.	Zajišťovací opatření	28
7.1.	Obecně k zajišťovacím opatřením.....	28
7.2.	Zásahy do základních práv a svobod.....	28
7.3.	Jednotlivé zajišťovací instituty.....	29
7.3.1.	Zajišťovací institutu použitelné proti právnické osobě.....	29
7.3.2.	Zajišťovací instituty proti fyzické osobě.....	33
7.4.	Rozhodující orgán	34
7.5.	Dopad zajišťovacích opatření na třetí osoby	34

7.6.	Civilněprávní odpovědnost státu za škodu.....	34
7.7.	Právo právnické osoby požádat soud o zrušení nebo omezení zajišťovacích opatření.....	35
7.8.	Jednání v rozporu se zajišťovacím opatřením.....	36
7.9.	Zajištění vykonatelnosti peněžitého trestu.....	37
7.9.1.	Očekávání uložení peněžitého trestu.....	37
7.9.2.	Obava ze zmaření nebo ztížení výkonu trestu.....	38
8.	Úkony právnické osoby.....	39
8.1.	Jednání jménem právnické osoby.....	39
8.1.1.	Statutární orgán.....	40
8.1.2.	Pověřený zaměstnanec.....	42
8.1.3.	Vedoucí organizační složky.....	42
8.1.4.	Prokurista.....	43
8.2.	Vyloučené osoby.....	43
8.3.	Jednání za právnickou osobu.....	44
8.3.1.	Zmocněnec.....	44
8.3.2.	Opatrovník.....	44
8.4.	Nepřítomnost právnické osoby při hlavním líčení.....	45
9.	Právo na obhajobu.....	46
9.1.	Materiální složka práva na obhajobu.....	46
9.2.	Formální složka práva na obhajobu.....	46
9.3.	Nutná obhajoba.....	47
9.4.	Ustanovený obhájce.....	47
10.	Předvolání, předvedení a pořádková pokuta.....	48
10.1.	Předvolání a předvedení.....	48
10.2.	Pořádková pokuta.....	49
11.	Výslech a závěrečná řeč.....	50
11.1.	Hlavní líčení.....	50
11.1.1.	Výslech.....	51
11.1.2.	Závěrečná řeč.....	52
11.1.3.	Poslední slovo.....	53
12.	Vykonávací řízení.....	53
12.1.	Obecně k vykonávacímu řízení.....	53
12.2.	Výkon trestu zrušení právnické osoby.....	55
12.2.1.	Průběh trestu zrušení právnické osoby.....	55
12.2.2.	Likvidátor.....	55
12.2.3.	Postup při likvidaci.....	57
12.3.	Výkon trestu zákazu plnění veřejných zakázek, účasti v koncesním řízení nebo ve veřejné soutěži.....	57
12.4.	Výkon trestu zákazu přijímání dotací a subvencí.....	58
12.5.	Výkon trestu uveřejnění rozsudku.....	59
12.5.1.	Lhůta.....	60
13.	Závěr.....	60

1. Úvod diplomové práce

Diplomovou práci na téma Trestní řízení proti právnickým osobám jsem si zvolil kromě osobního zájmu o tuto problematiku i proto, že institut trestní odpovědnosti právnických osob je v českém právním řádu relativně nový.

Byl zaveden přijetím zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim č. 418/2011 Sb. Trestní právo tak bylo obohaceno o institut, který však již byl ve světě poměrně známý a propracovaný. V naší právní kultuře však byl v minulosti jednostranně odmítán. Jeho přijetí představuje významnou změnu v trestním právu porovnatelnou s přijetím trestního zákoníku.

Kvůli své novosti představuje tento institut poměrně velkou neznámou nejen po stránce hmotněprávní, ale i procesně právní. O přiblížení a objasnění aspektů procesně právní části problematiky trestní odpovědnosti právnických osob se ve své diplomové práci pokusím.

Diplomová část je členěna do celkem třinácti kapitol. Je vedena snahou podat ucelený pohled na odlišnosti trestního řízení vedeného proti právnické osobě od trestního řízení vedeného proti osobě fyzické.

Na začátek své diplomové práce, do kapitoly následující po tomto úvodu jsem zařadil historii institutu trestněprávní odpovědnosti právnické osoby. Tato kapitola se tedy nezabývá výhradně procesními postupy. Cítím však potřebu ji zahrnout, jelikož právě vznik a vývoj trestněprávní odpovědnosti právnických osob podmiňuje možnost vést proti těmto osobám i trestní řízení. Zároveň vysvětluje i pohled právních teoretiků, kteří tento institutu odmítali, způsob jejich argumentace a myšlení, protože tyto byly až donedávna velmi blízké českému pohledu na trestní odpovědnost právnických osob.

V následující kapitole se zabývám odlišením trestní odpovědnosti právnických osob od jejich odpovědnosti za správní delikty. Institut deliktů odpovědnosti právnických osob ve správním právu má podstatně delší tradici v českém právním řádu. Je tedy důležité odlišit tento do jisté míry substituent od nového institutu odpovědnosti trestní.

Další kapitoly přibližují jednotlivá procesní stadia trestního řízení proti právnickým osobám od místní příslušnosti přes specifikum společného řízení proti fyzické i právnické osobě, způsoby zahájení trestního řízení, zákaz zrušení a přeměny právnické osoby v průběhu trestního řízení, význam zajišťovacích opatření, úkony právnické osoby, institut obhajoby, zvláštnosti hlavního líčení až k vykonávacímu řízení s podrobným rozbořem výkonu jednotlivých a specifických trestů. Poukazují na použitelnost obecných ustanovení trestního řádu, či případně na jejich neaplikovatelnost.

Poslední kapitola je věnována návrhům de lege ferenda. Pokouším se v ní shrnout nedostatky stávající úpravy a navrhnout jejich řešení.

2. Historický úvod, vznik institutu trestněprávní odpovědnosti právnické osoby

Jelikož vznik institut trestní odpovědnosti právnických osob je neoddělitelnou podmínkou pro existenci trestního řízení proti právnickým osobám, dovoluji si na úvod své práce předestřít krátké shrnutí nejdůležitějších momentů, které vedly ke vzniku tohoto institutu v České republice. Trestní odpovědnost právnických osob je v České republice relativně novým institutem. Nikdy před přijetím zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, se v českém právním řádu nevyskytovala možnost vést proti právnické osobě řízení v trestněprávní rovině. Tento institut však ve světě není tak neobvyklý, jako je tomu v tuzemsku.

Často citovaná zásada z časů římského práva sice praví, že „*societas delinquere non potest*“, ale v praxi byl tento princip často obcházen, a to jak ve starověku, tak středověku. Trestání měst, cechů, vesnic a jiných společenství nebylo neobvyklé, a to jak ze strany panovnického majestátu, tedy ze strany světské moci, tak ze strany církve. Dnešní vědci se domnívají, že s váhou, kterou osvícenství přikládalo individualitě a osobní zodpovědnosti, mizí i toto prapůvodní trestání předchůdců právnických osob na evropském kontinentu. Jedním ze zástupců tohoto směru myšlení byl bezpochyby Friedrich Carl von Savigny¹, který v první polovině devatenáctého století rozvinul při zkoumání aplikace římského práva na tehdejší dobu teorii fiktivní subjektivity právnické osoby. Tvrdil, že právnická osoba ze své podstaty není reálná a z tohoto důvodu nemůže být ani pachatelem trestného činu. Závěry von Savignyho a dalších byly v této době přejaty takřka do všech právních řádů evropského kontinentálního právního systému

2.1. Anglie

Situace mimo kontinentální systém práva se však vyvíjela jinak. V Anglii (později Velké Británii) jsou známy případy trestněprávních řízení proti právnickým osobám již ze 17. století. Tyto prvotní delikty právnických osob sestávaly většinou z porušení veřejnoprávní povinnosti (např. udržovat funkční cestu, vodovod, plavební kanál apod.). Princip, který se v anglickém právu vyvinul, byl později pojmenován *corporate criminal liability*. Podnětem pro jeho vznik byl

¹ von Savigny, F. C. System des heutigen Römischen Rechts. Band 2. Berlin: Veit, 1840, s. 312 a násl.

především rozvoj průmyslu a obchodu. V jeho důsledku docházelo ke kumulaci kapitálu a zakládání právnických osob v míře do té doby nepoznané. Jak postupně přebíraly tyto korporace větší a větší podíl na životě společnosti, bylo jasné, že klasická individuální odpovědnost má potíže zejména při interpretační a důkazní aplikaci. O ustálení pojmu *corporate criminal liability* v systému common law můžeme hovořit zhruba od poloviny devatenáctého století. Právě v tomto období se objevují velké soudní procesy s obchodními společnostmi, které vyústily v první jasné definování trestněprávní odpovědnosti právnických osob. Základem pro vznik této trestní odpovědnosti korporací byly dva pojmy, *strict liability* a *vicarious liability*.

2.1.1. Strict liability

Pro označení činu jako deliktního vyžadoval právní systém Anglie naplnění dvou podmínek: vědomé jednání nebo opomenutí zákazu (*voluntary act*) a zavinění (*guilty mind*). Jen při současném naplnění obou těchto stránek mohl být čin označen za trestný. Doktrína *strict liability* nevyžaduje zavinění a odpadá tak do té doby nepřekonatelná překážka pro připsání protiprávního jednání právnické osobě. Smyslem této doktríny bylo dát jasné základy trestního stíhání právnické osoby zejména z důvodu ochrany veřejného zájmu. Nejčastější použití našla právě při stíhání právnických osob pro zanedbání veřejnoprávní povinnosti. Z dnešního pohledu bychom doktrínu *strict liability* mohli označit termínem objektivní trestní odpovědnosti.

2.1.2. Vicarious liability

Poněkud propracovanější institut *vicarious liability* asi nejvíce odpovídá označení „zástupná trestní odpovědnost“. Trestněprávní jednání fyzické osoby – v tomto případě zaměstnance – bylo přičítáno právnické osobě – zaměstnavateli fyzické osoby. Původ tohoto přístupu lze spatřovat v občanskoprávní odpovědnosti. Zajímavostí z dnešního pohledu jistě je, že fyzickou osobou jednajícím protiprávně nemusel být pouze vedoucí pracovník, ale prakticky kterýkoliv zaměstnanec bez ohledu na jeho postavení v hierarchii právnické osoby. Právnické osobě však nebylo přičitatelné jakékoliv protiprávní jednání jejího zaměstnance, ale pouze to, které patřilo do jejího pole působnosti.

2.1.3. Alter ego

Jiným směrem než v případě institutu *vicarious liability*, se ubírala judikatura a

zákonodárství po druhé světové válce. Naproti zástupné trestněprávní odpovědnosti postavila přímou odpovědnost. Značně omezuje okruh osob, které mohou trestný čin spáchat. Z hlediska tohoto přístupu se může jednat pouze o ty osoby, kterým by bylo možné přičítat přímé jednání právnické osoby. Půjde tedy zejména o vedoucí pracovníky, kteří však mohou, dle doktríny *alter ego*, spáchat jménem právnické osoby téměř jakýkoliv trestný čin, včetně nedbalostních. Nejznámějším případem, který ilustruje použití doktríny *alter ego* je *R v Stanley and others* ze dne 19. 10. 1990 (*CCC No 900160*) ohledně zkázy lodi *Herald of Free Enterprise*. Soud v tomto případě rozhodl, že lodní kapitán a lodní dělník nejsou natolik významnými představiteli společnosti, aby mohl být aplikován princip zavinění právnické osoby *alter ego*.

2.1.4. Identifikační teorie

Současným vrcholem právní teorie v anglickém právním řádu je tzv. *identifikační teorie*. Dle ní je možné právnické osobě přičítat vnitřní pochody srovnatelné s fyzickými osobami. Výkonný orgán společnosti zde představuje mozek člověka. Možné zavinění je pak odvozeno od *guilty mind* samotné právnické osoby. *Identifikační teorie* dále rozvíjí tuto konstrukci připodobnění právnické osoby k živému organismu i tím, že dle ní existuje i „psychický stav“ právnické osoby, jakož i vnitřní vůle tohoto společenství.

2.2. Spojené státy americké

Díky historickým, společenským, kulturním a právním kořenům byla situace v USA do značné míry podobná situaci v Anglii. Můžeme zde však pozorovat určité zpoždění ve vytvoření a ustálení institutu trestněprávní odpovědnosti právnické osoby. Až od 19. století jsou zaznamenány první případy trestních kauz proti korporacím. I ve Spojených státech tomu bylo z počátku převážně pro delikty zanedbání veřejnoprávní povinnosti, známé z tohoto období jsou případy odpovědnosti právnických osob za průmyslové, lodní a železniční havárie, důlní nehody a podobně. Americká justice v tomto bodě svého vývoje přestávala trvat na do té doby esenciální složce trestní odpovědnosti – *guilty mind*.

Počátky amerického vývoje trestní odpovědnosti právnických osob jsou stejně jako v Anglii spojeny s institutem *strict liability*, tedy trestání obchodních společností za porušení veřejnoprávních povinností.

2.2.1. *Respondeat superior* - doctrine

Zlomovým případem, podobným anglickému *R v Stanley and others* představoval rozsudek Nejvyššího soudu USA ve věci *New York Central & Hudson River Rail Road Co. Versus U. S.* z roku 1909. Soud v tomto případě přičetl zavinění pracovníků obchodní společnosti jejich zaměstnavateli – právnické osobě. Vyházel z toho, že v tehdejší době již byla převážná část hospodářské činnosti vykonávána právníckými osobami a tam, kde roste zisk, musí růst i odpovědnost. Z pohledu soudu v té době zastaralá zásada individuální trestněprávní odpovědnosti vylučovala důležitý nástroj společnosti pro dohled nad korporacemi a limitovala tak snahu účinně zabránit jejich zneužívání. V tomto případě byl tedy překonán institut *strict liability*, jelikož umožnil daleko širší interpretaci principu trestní odpovědnosti právnické osoby. Tento vývoj později dostal označení *respondeat superior* – doctrine. Dle této doktríny byla právnická osoba trestněprávně odpovědná, pokud byl trestný čin spáchán zaměstnancem (*corporate agent*), jehož subjektivní zavinění bylo právnické osobě přičítáno. Odlišným od anglického pojetí je poznatek, že nemusí jít o vedoucího pracovníka a dokonce nemusí jít ani o určitého zaměstnance. Dále také nemusí být protiprávní jednání a zavinění dílem pouze jedné osoby, ale může být částečně dílem jednoho zaměstnance a částečně dílem zaměstnance jiného. Striktně vyžadovanou podmínkou pro americkou doktrínu však je, aby byl protiprávní čin spáchán v rámci pracovní činnosti – *within the scope of employment*. Právnickou osobu před trestněprávní odpovědností neochrání ani vnitřní směrnice zakazující zaměstnancům určité druhy jednání. Soudy USA mají tendenci tuto podmínku vykládat dosti extenzivně a pro právnickou osobu je naděje na „vyvinění se“ pouze v těch případech, kde zaměstnanec jedná bez jakéhokoliv vztahu k její činnosti. Konečnou podmínkou pro vznik trestněprávní odpovědnosti právnické osoby je jednání zaměstnance s úmyslem opatřit právnické osobě výhodu – *with intent to benefit the corporation*. Výhoda může být interpretována dosti široce a stačí její zamýšlení, nikoliv skutečná existence či šance na její vznik. Stejně tak nemusí být výhoda hlavním cílem jednání zaměstnance, může jít jen o jakýsi „vedlejší produkt“ jeho vlastního obohacení.

2.2.2. Současná podoba trestní odpovědnosti právnických osob v USA

V dnešní době je trestání právnických osob ve Spojených státech velmi časté, dokonce došlo k rozšíření okruhu trestných činů, jichž se může dopustit. Jsou dokonce právní teoretikové, kteří jsou toho názoru, že je možné právnické osobě přičítat i trestné činy jako bigamie, znásilnění a

křivá přísaha². Tento nový směr vývoje však ještě není dostatečně propracovaný ani akceptovaný většinou odborné veřejnosti. Je ale bez debaty, že institut trestní odpovědnosti právnických osob je dnes v USA zakotven nejen v rozhodovací praxi soudů, ale také v legislativě³.

2.3. Kontinentální Evropa

V důsledku narůstajícího vlivu průmyslových a obchodních společností, které počínaly disponovat rozhodující ekonomickou a politickou silou, se na přelomu 19. a 20. století i v systému kontinentálního práva začínají objevovat první náznaky změny přístupu k trestněprávní odpovědnosti právnických osob. Ve své polemice s von Savignyho závěry prezentoval německý právní filozof Otto Friedrich von Gierke⁴ novou koncepci „reálné subjektivity“ (*Theorie der realen Verbanspersönlichkeit*). Dle von Gierkeho názoru nelze pochybovat o tom, že právnická osoba je schopna projevovat svou vůli a tím i jednat a následně nést právní odpovědnost za své jednání. Tento názor však nebyl velkou většinou německé ani kontinentální vědecké obce přijat. Koncept „pravé“ trestněprávní odpovědnosti právnických osob byl odmítán až do druhé poloviny století dvacátého. Němečtí právní vědci nejčastěji vytykali tomuto institutu nemožnost přičítat jednání právnické osoby německý konstrukt *Schuld*, tedy vytykatelnost. Prosazení pravé trestní odpovědnosti právnických osob do kontinentálního systému přinesl až rok 1976⁵.

2.3.1. Odpovědnost právnických osob za správní delikty

Kontinentální právní systém však vytvořil určitý substituent pro trestněprávní odpovědnost právnických osob a to jejich deliktní odpovědnost za přestupky a jiné správní delikty. Zdá se z dnešního pohledu neuvěřitelné, že i přes odmítnutí konceptu zavinění v trestněprávní rovině vznikl institut do jisté míry podobný trestněprávní odpovědnosti. Tyto dva instituty jsou do jisté míry rozdílné, ale například co se sankcí týče, dosahují pokuty za správní delikty mnohdy výše případného peněžního trestu a v zásadě tak tomuto druhu trestu odpovídají.

System odpovědnosti právnické osoby za správní delikty došel nejdokonalejší podoby

2 např. Snyder, O. C. ve své monografii *An Introduction to Criminal Justice: text and cases*

3 např. Title 1, U. S. C., Section 1 explicitně udává zásadu, že pojmy jako „person“ a „whoever“ se vztahují také na právnické osoby ve smyslu „corporation, companies, associations, firms, partnerships, societis, joint stock companies“

4 von Gierke, O. F. *Die Genossenschaftstheorie und die deutsche Rechtsprechung*

5 novelizace čl. 51 nizozemského trestního zákona (*Wetboek von Strafrecht*) zákonem *Gewijzigd bij de Wetten ze dne 23. 6. 1976*, poté také novelizace portugalského trestního zákoníku (*Código Penal Portugues*) zákonem *Responsabilidade criminal das perssoas colectivas e equiparadas* ze dne 20. 1. 1984

v Německu. Tento institut je v tamní právní kultuře zakořeněn již od první poloviny dvacátého století, v roce 1968 dostal dosud platnou utříděnou podobu přestupkovým zákonem (*Gesetz über Ordnungswidrigkeiten*) a představuje tak vlastně určité přenesení trestání právnických osob do roviny správního práva.

2.3.2. Československý vývoj

V Československu panovala zpočátku vývoje samostatného právního řádu velká skepse ohledně veřejnoprávní odpovědnosti právnických osob. V době první republiky bylo vyloučeno trestání právnické osoby i v rovině správního práva. Jakékoliv jednání bylo možno dle tehdejší nauky přičítat pouze fyzické osobě, která jej učinila, a to i v případě, že jednala za právnickou osobu. Snaha o ustanovení institutu odpovědnosti právnické osoby za správní delikty byla přerušena druhou světovou válkou a také diskontinuitou právního řádu v důsledku poválečného vývoje v československé společnosti.

Až vládní nařízení č. 54/1954 Sb., o provozu na silnicích zakotvilo správní delikt právnické osoby v Československu. Ve svém § 14 umožňovalo ukládat pokuty i organizacím. Do roku 1989 můžeme v československé legislativě nalézt podobných předpisů celou řadu, přestože žádný z nich neupravoval deliktní odpovědnost právnických osob komplexně. Tuto roztržitost a nejednotnost můžeme v této oblasti správního práva pozorovat dodnes. Soudobé právní úpravě je často vytýkána absence ustanovení upravující obecné instituty jako například procesní pravidla, zásady pro ukládání sankcí a okolnosti vylučující protiprávnost a trestnost. Zároveň je třeba upozornit na to, že česká právnická osoba nemůže spáchat přestupek ve smyslu správního práva. Přestupky, vymezené v zákoně č. 200/1990 Sb., o přestupcích, jsou vyhrazeny pouze fyzickým osobám. Z hlediska správního práva tak může právnická osoba spáchat pouze „správní delikt právnické osoby“.

Z hlediska komplexní úpravy společenských vztahů je v kontinentální Evropě zhruba od 70. let 20. století patrný příklon k ustanovení obecných principů trestní odpovědnosti právnických osob. Hovoří se o zastaralosti přísné individuální trestněprávní odpovědnosti a nenahraditelnosti protiprávního jednání v trestním právu, protože jen to je schopno komplexně regulovat nová protispolečenská rizika vznikající v důsledku rozmachu právnických osob, což je cíl, kterého lze například správním právem dosáhnout jen stěží. Na obhajobu zavedení „pravé“ trestní odpovědnosti zazněly také argumenty typu vysoké odpovědnosti právnické osoby v jejich sféře činnosti, která je srovnatelná, ne-li vyšší než odpovědnost osoby fyzické, vysokého podílu právnických osob na ekonomické a politické moci v souvislosti s postupem globalizace, která přeje rozvoji zejména nadnárodních korporací, potřebou vyšší míry prevence než prevence v důsledku samotné

individuální právní odpovědnosti a nedokonalostí úpravy správních deliktů obecně a nedokonalostí úpravy procesních správních prostředků zvlášť.

2.4. Soudobý mezinárodní vývoj

Na mezinárodní scéně je možno si povšimnout tendence pro zavedení trestněprávní odpovědnosti právnických osob i v důsledku přijetí řady mezinárodních smluv upravujících tuto problematiku a přímo či nepřímo apelující na smluvní strany k zavedení tohoto institutu⁶. Stejně tak je možné pozorovat tyto tendence v Evropské unii, která pomocí rámcových rozhodnutí a směrnic⁷ směřuje k závazku zavedení deliktní odpovědnosti právnických osob pro členské státy. Nedokončený projekt „evropského trestního zákoníku“, známého pod jménem *Corpus Juris*, zaváděl trestní odpovědnost právnických osob ve svých čl. 13 a 14. Jak známo, vypracování této ambiciózní právní úpravy zatím nebylo dokončeno.

3. Obecně k trestnímu řízení

3.1. Obecně k odlišnostem trestního řízení proti právnické osobě

Přijetí institutu trestní odpovědnosti právnických osob do českého právního řádu s sebou přineslo také potřebu speciální úpravy procesních předpisů trestní řízení upravujících. Až do doby přijetí zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim byla materie trestního procesu upravena hlavně trestním řádem a doplňkově zákonem č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, který vystupuje jako *lex specialis*.

Ne všechny země, které přijaly do svých právních řádů institut trestní odpovědnosti právnických osob, vytvořily rovněž i speciální procesní normu. Například Francie, Finsko a Švýcarsko nechávají úpravu trestního procesu řízení proti právnickým osobám z velké části na základním právním předpisu trestního práva procesního v jejich právním řádu – trestním řádu, do kterého inkorporovaly některá speciální ustanovení. Další země, jako například Slovinsko nebo

6 např. Úmluva OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu ze dne 15. 11. 2000, Úmluva OSN proti korupci ze dne 31. 10. 2003, Úmluva o trestněprávní ochraně životního prostředí ze dne 4. 11. 1998

7 např. Rámcové rozhodnutí Rady EU 2001/413/SVV o potírání podvodů a padělání bezhotovostních platebních prostředků ze dne 28. 5. 2001, Rámcové rozhodnutí Rady EU 2002/946/SVV o posílení trestního rámce s cílem zabránit napomáhání k nepovolenému vstupu, tranzitu a pobytu ze dne 28. 11. 2002, Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/99/ES o trestněprávní ochraně životního prostředí ze dne 19. 11. 2008, Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2009/52/ES o minimálních normách pro sankce a opatření vůči zaměstnavatelům neoprávněně pobývajících státních příslušníků třetích zemí ze dne 18. 6. 2009

Rakousko vytvořily paralelní právní předpis upravující komplexně trestní řízení proti právnickým osobám bez odkazu na trestní řád.

Je nesporné, že trestní řízení proti právnické osobě se může do značné míry odlišovat od trestního řízení vedeného proti osobě fyzické. Mezi konkrétní problémy vynořivší se při přijetí institutu trestní odpovědnosti právnických osob patří bezpochyby otázka zastupování právnické osoby a jednání jejím jménem, obhajovací práva právnické osoby, užití zajišťovacích opatření, otázka jejího možného zrušení či přeměny v průběhu trestního řízení. Zároveň se může stát, že bude potřeba vést řízení společné proti osobě jak právnické tak fyzické. Nebylo možno očekávat, vypořádání se s těmito změnami jen při použití trestního řádu. Z tohoto důvodu se jeví přijetí speciální právní normy upravující zvláštnosti procesní stránky nového institutu jako správné.

3.2. Trestní řízení proti právnickým osobám a jeho vztah k řízení o správním deliktu

Jak jsem se snažil ukázat v úvodu této práce, odpovědnost právnické osoby za správní delikt byla po dlouhá léta jediným možným způsobem pro trestání právnické osoby ve veřejnoprávní rovině. Je proto logické, že se zákonodárce snažil po přijetí zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ozřejmit i vztah trestního řízení proti právnické osobě ke vztahu k řízení o správním deliktu. Své snahy promítnul do ustanovení § 28 TOPO.

Jako základní kámen této pro český právní řád relativně nové úpravy byl vybrán zákaz paralelního řízení o témže skutku v rovině trestněprávní a správně právní. Smyslu trestního práva jako nejzávažnějšího prostředku pro úpravu společenských vztahů odpovídá fakt, že zahájení trestního řízení proti právnické osobě vylučuje správní řízení o témže skutku a dává tak trestnímu právu přednost před správním právem jakožto jiným prostředkem ochrany veřejného zájmu.

Problém vztahu správního deliktu a trestného činu byl českému právu do přijetí trestní odpovědnosti právnických osob neznámý. Snahou zákonodárce bylo utvoření překážky věci rozhodnuté v každém pravomocném rozhodnutí o správním deliktu o témže skutku právnické osoby. Zároveň se zabýval i souběžností správního a trestního řízení, a tuto souběžnost vyloučil právě ustanovením § 28 odst. 1 TOPO. Konkurence trestního řízení správnímu řízení tak tvoří překážku věci rozhodované – *lis pendens*.

Důslednost jednoznačného určení přednosti jednotlivých řízení je patrná i v ustanovení § 28 odst. 2 TOPO. Toto ustanovení zakotvuje překážku věci rozhodnuté – *res iudicata*. V tomto ustanovení však zákonodárce explicitně vylučuje řízení o témže skutku v rovině trestní, jestliže už o něm bylo rozhodnuto v rovině správní. Pravomocné rozhodnutí o správním deliktu tvoří překážku věci rozhodnuté pro trestní řízení. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob zde používá

podobnou konstrukci, jakou nalezneme v ustanovení § 11 odst. 1 TrŘ. To upravuje překážku věci rozhodnuté pro zahájení trestního řízení proti fyzické i právnické osobě, zatímco ustanovení § 28 odst. 2 TOPO se použije pouze na případy trestního řízení proti osobě právnické. Jedná se tedy o duplicitní ustanovení k předpisu, kterého by subsidiárně bylo použito. Při existenci pravomocného rozhodnutí o stejném skutku spáchaném stejným subjektem, nesmí být trestní stíhání zahájeno a pokud již zahájeno bylo, musí být zastaveno. V praxi by vypadal postup orgánů činných v trestním řízení následovně: Pokud policejní orgán nebo státní zástupce před zahájením trestního stíhání zjistí, že o skutku bylo již pravomocně rozhodnuto v řízení o správním deliktu, věc odloží podle § 159a odst. 2 TrŘ. Pokud stejnou skutečnost zjistí orgány činné v trestním řízení po zahájení trestního stíhání, musí být toto zastaveno podle § 172 odst. 1 písm. d) TrŘ. V případě, že trestní řízení dospěje do stadia po podání obžaloby, zastaví pak trestní stíhání soud podle § 188 odst. 1 písm. c), § 223 odst. 1, § 231 odst. 1, § 257 odst. 1 písm. c) nebo § 314c odst. 1 písm. a) TrŘ.

V souvislosti s těmito dvěma překážkami, věci rozhodované a věci rozhodnuté, je důležité upozornit na dva pojmy, bez kterých je nemožno o této konkurenci dvou institutů rozhodnout. Jde o totožnost subjektu a totožnost skutku.

3.2.1. Totožnost subjektu

Z povahy věci vyplývá, že pouze právnická osoba může být subjektem trestní odpovědnosti právnických osob. Definici právnické osoby přináší ve svém § 20 zák. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Jde o „organizovaný útvar, o kterém zákon stanoví, že má právní osobnost, nebo jehož právní osobnost zákon uzná.“. Dle § 21 ObčZ se za právnickou osobu považuje i stát. Česká republika však je dle ustanovení § 6 TOPO v celém rozsahu vyloučena z trestní odpovědnosti. Stejně tak je trestní odpovědnost vyloučena u samosprávných celků, pokud jednají při výkonu veřejné moci. V důsledku závazných norem mezinárodního práva můžeme říci, že i cizí státy a mezinárodní organizace jsou vyloučeny z působnosti zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. Občanský zákoník dále rozlišuje právnické osoby na korporace (§ 210 a násl.), fundace (§ 303 a násl.) a ústavy (§ 402 a násl.).

Totožnost subjektu bude dána, pokud se bude jednat o stejný subjekt práva, s pochopitelnou výjimkou v případě právního nástupnictví. Trestní odpovědnost nástupce právnické osoby pak dále upravuje TOPO v ustanovení § 10. Můžeme konstatovat, že totožnost subjektu nebude dána v případě, že by se trestní řízení konalo jak proti osobě právnické, tak proti osobě fyzické, i kdyby tato byla členem (nebo dokonce jediným členem) statutárního orgánu stíhané právnické osoby.

3.2.2. Totožnost skutku

Pojem skutek není zákonem o trestní odpovědnosti právnických osob zvlášť vymezen. Důležité jsou tedy obecně akceptované závěry trestněprávní nauky k tomuto pojmu. Skutkem se rozumí určitá událost ve vnějším světě záležející v jednání člověka, která může vykazovat znaky jednoho trestného činu, dvou i více trestných činů nebo také nemusí vykazovat znaky žádného trestného činu. Jako skutek je taková událost vymezena v příslušném aktu orgánu činného v trestním řízení (v usnesení o zahájení trestního stíhání, v záznamu o sdělení podezření, v obžalobě, v návrhu na potrestání, v rozsudku, v usnesení o zastavení trestního stíhání atd.). Skutkem je souhrn popsanych skutkových okolností, nikoli jejich právní posouzení. Při zjišťování totožnosti skutku jde o porovnání skutku, jenž je předmětem řízení o správním deliktu, se skutkem, jenž je předmětem trestního řízení. Podstata skutku spočívá v jednání a v následku. Totožnost skutku je zachována, bude-li zachována alespoň buď totožnost jednání, nebo totožnost následku. Totožnost skutku nemění okolnosti, které pouze individualizují skutek, zejména pokud jde o čas a místo spáchání trestného činu, formu zavinění, rozsah následku, způsob provedení, pohnutku. Také zůstává totožnost skutku zachována, pokud dojde pouze k upřesnění jednání obviněného.

K problematice totožnosti skutku jsou rovněž relevantní závěry Evropského soudu pro lidská práva. Ten v případě *Zolotukhin v. Rusko* ze dne 10. 2. 2009 (č. 14939/03) judikoval, že „za jeden skutek jsou označeny případy, kdy se konkrétní skutkové okolnosti týkají téhož obžalovaného a jsou neoddělitelně spjaty v čase a prostoru.“ Tímto tématem se zabýval rovněž Evropský soudní dvůr: „Osoba, nad kterou byl vynesen pravomocný rozsudek jednou smluvní stranou, nesmí být pro tytéž zločiny stíhána jinou smluvní stranou, jestliže byla odsouzena a trest byl vykonán nebo je právě vykonáván, anebo podle zákonů příslušné smluvní strany týkajících se ukládání trestů nemůže být dále vykonáván.“ (výklad čl. 54 Prováděcí úmluvy ze dne 19. 6. 1990 k Schengenské dohodě ze dne 14. 6. 1985). V dalších případech judikoval soud spolu s Evropským soudním dvorem, že totožnost skutku „je chápána jako existence souboru konkrétních okolností, které jsou vzájemně neoddělitelně spojeny, nezávisle na právní kvalifikaci tohoto činu nebo na chráněném právním zájmu.“⁸

Shodně lze dle judikatury Evropského soudu pro lidská práva i Evropského soudního dvora považovat za podmínky totožnosti skutku *okolnosti, které jsou neoddělitelně spjaty v čase a prostoru*. Může však vyvstat problém, že se skutkové okolnosti rozhodné pro naplnění kvalifikace trestného činu a správního deliktu budou prolínat pouze částečně. V případě, že okolnosti nutné pro posouzení kvalifikace deliktu budou shodné jen v aspektech nepodstatných (pouhá časová souvislost například) či budou jinak oddělitelné, nebude se jednat o tentýž skutek. Tím pádem bude možno vést dvě odlišná řízení.

⁸ např. ESD – Van Esbroeck (C-436/04), ESD – Van Straaten (C-150/05) a ESLP – Gradinger v. Rakousko, 23. 10. 1995, Série A, č. 328 – C

3.3. Oddělení trestných činů od správních deliktů

Zde se nabízí otázka, jak bezpečně rozpoznat, kdy daný skutek definovat jako trestný čin a kdy ještě jako správní delikt. Rozhodnutí této otázky má nepochybně ve svých rukou zákonodárce. Při vědomí častého střídání volených politiků představující zákonodárce nepřekvapí, že i názor na povahu trestného činu může v čase doznat změn. Pokud odhlédneme od tohoto problému jako od čistě vnitrostátní tematiky, zjistíme, že v mezinárodním srovnání panují rozpory. Názory jednotlivých zákonodárců totiž odrážejí politickou, společenskou a ekonomickou situaci té které země a označení deliktu jako trestného činu či jako správního deliktu může mít jen velmi tenkou hranici. Na mezinárodní scéně je možné pozorovat snahy o nalezení univerzálních atributů trestného činu. Obecně se tato problematika týká ochrany základních práv a svobod, konkrétní přesah do trestního práva můžeme nalézt u práva na spravedlivý proces.

3.3.1. Engel kritéria

Nejdále se v tendenci o určení obecných znaků trestného činu na mezinárodní scéně dostal Evropský soud pro lidská práva v rámci výkladu čl. 6 Evropské úmluvy o lidských právech. Zmiňovaný článek se sice zabývá pojmem „trestní obvinění“, díky judikatuře je však aplikovatelný i obecněji a právě tato aplikační snaha vyústila v případě *Engel a další v. Nizozemsko* ze dne 8. 6. 1976, Série A, č. 22.

Evropský soud pro lidská práva v tomto případě vytvořil tři kritéria, při jejichž splnění je možno označit čin za trestný. Jsou jimi: a) kvalifikace deliktu ve vnitrostátním právu jako trestného činu, b) povaha deliktu a c) přísnost sankce. Důležitý závěr učiněný soudem zní, že i rozhodování o správním deliktu, který splňuje tzv. Engel kritéria, je rozhodováním o trestném činu.

Tento vývoj se odrazil i v tuzemské judikatuře, když Ústavní soud České republiky rozhodl v nálezu ze dne 30. 11. 2004, sp. zn. Pl. ÚS 15/04, že i uložení pořádkové pokuty je zpravidla rozhodnutím o trestním obvinění ve smyslu čl. 6 odst. 1 Evropské úmluvy o lidských právech.

3.4. Postup v případě zrušení pravomocného rozhodnutí o správním deliktu

V důsledku *přezkumného řízení* dle § 94 a násl. SpŘ nebo *obnovy řízení* dle § 100 a násl. SpŘ může dojít i ke zrušení pravomocného rozhodnutí správního orgánu o správním deliktu.

V takovém případě je esenciální, jak bylo naloženo s trestním řízením. Pokud totiž šlo o *zastavení trestního stíhání*, je trestní stíhání právnické osoby pro týž skutek nepřipustné, jak lze dovodit z ustanovení § 11 odst. 1 písm. f) TrŘ. Názor odborníků na další postup je následující: „*Jakmile rozhodnutí o zastavení trestního stíhání nabude právní moci, je další trestní stíhání právnické osoby pro týž skutek nepřipustné, a to i kdyby bylo rozhodnutí o správním deliktu později zrušeno. Zrušení rozhodnutí o zastavení trestního stíhání cestou obnovy řízení se zdá být sporné a patrně zde nebude ani důvod pro podání dovolání.*“ Pokud však dojde ještě před zahájením trestního stíhání k *odložení věci*, pak toto rozhodnutí překážku věci rozhodnuté netvoří a nebrání tak dalšímu trestnímu stíhání. V takovém případě není vyloučeno (po zrušení rozhodnutí o správním deliktu) pokračovat v trestním řízení. Co se promlčecí doby týče, tato po dobu existence pravomocného rozhodnutí o správním deliktu neběží, neboť je zde zákonná překážka, která brání postavení pachatele před soud podle § 34 odst. 3 písm. a) TrZ.

3.5. Zásada *ne bis in idem* a nápravná opatření

Ustanovení § 28 odst. 1 alinea druhá zvláště zdůrazňuje, že uložení nápravného opatření podle jiného právního předpisu není vyloučeno. Z dikce tohoto ustanovení vyplývá, že uložení nápravného opatření nepředstavuje překážku věci rozhodnuté. To je v souladu s běžně rozšířenou praxí i obecnou naukou, jelikož nápravná opatření nelze v žádném případě považovat za trestní sankce. Současně je však nutno odkázat na výše uvedená *Engel kritéria*. Pokud by došlo k jejich naplnění, bylo by nutné pohlížet na řízení o ukládání nápravných opatření jako na řízení o trestném činu a následné rozhodnutí by překážku věci rozhodnuté již představovalo.

Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob konkrétně zmiňuje nápravné opatření nucené správy. Nucenou správou se rozumí nápravné opatření sloužící k odstranění nedostatků v činnosti subjektu, zejména v odstranění protiprávního stavu a zabránění dalšímu negativnímu vývoji. Nejčastějším důvodem pro uložení tohoto nápravného opatření je obava z ohrožení zákazníků či porušení zájmů akcionářů, dále pak opakované či závažné porušení povinností tohoto subjektu, ohrožení stability bankovního nebo finančního systému apod. V důsledku zavedení nucené správy je pozastaven výkon funkce všech orgánů dané právnické osoby a postavení jejího statutárního orgánu přebírá nucený správce. Důsledkem nucené správy však není omezení právní osobnosti právnické osoby ani jejího rozsahu činnosti.

Nápravná opatření obecně slouží k odstranění nedostatků v činnosti fyzických nebo právnických osob. Dále mají také preventivní funkci – mají předcházet negativnímu vývoji. Nejčastěji jsou upraveny normami zajišťující státní dozor. Najdeme je například předpisech práva

životního prostředí (lesní zákon, vodní zákon, veterinární zákon⁹), živnostenském zákonu, zákonu o bankách. Na rozdíl od trestních sankcí však nemusí být nápravná opatření nezbytně důsledkem protiprávního chování. Mohou být správním orgánem uložena i v případě vzniku protiprávního stavu v důsledku události. Dále se nápravná opatření uplatní v případě, že subjekt přestane splňovat odbornou způsobilost nutnou k určitému oprávnění. Důsledkem nápravných opatření je obvykle výrazný zásah do práv osoby a jejích činností. Ukládání nápravných opatření má zpravidla formu individuálního správního aktu, není však vyloučen ani faktický pokyn.

4. Místní příslušnost

4.1. Obecně k odchylkám od obecné úpravy

Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob uvádí několik odchylek pro místní příslušnost soudů. Základem pro její určení však v obecné rovině zůstává aplikace příslušných ustanovení trestního řádu (§ 16 – 26 TrŘ). Důvodem pro speciální ustanovení je především fakt, že právnická osoba pochopitelně nemá *bydliště, pracoviště, ani místo, kde se zdržuje*, což jsou základní předpoklady pro určení místní příslušnosti při trestním řízení proti osobě fyzické.

4.1.1. Místo spáchání činu

Primárním kritériem pro určení místní příslušnosti soudu, je místo spáchání činu – *forum delicti comissi*. Dle nauky, jde o místo, kde byla naplněna objektivní stránka trestného činu. Buď může jít o místo, kde došlo k samotnému jednání, nebo místo, kde následek trestného činu nastal. S ohledem na ustanovení § 8 TOPO, tedy tzv. *princip přičitatelnosti*, půjde o místo, kde se protiprávního jednání dopustila osoba fyzická, jednající však jménem, v zájmu nebo v rámci činnosti osoby právnické za předpokladu, že právnické osobě lze toto jednání přičítat.

V případě tzv. *distančních deliktů*, tedy deliktů, u nichž není místo jednání totožné s místem následku, jsou za místo spáchání považována obě tato místa, jak vyplývá z ustálené judikatury¹⁰.

V případě *omisivních deliktů*, tedy deliktů, při kterých je objektivní stránka trestného činu naplněna nekonáním, je místem spáchání činu místo, kde měla být vykonána činnost, jejíž

⁹ zák. č. 289/1995 Sb., o lesích, zák. č. 254/2001 Sb., o vodách, zák. č. 166/1999 Sb., o veterinární péči
¹⁰ R 37/1961

opomenutí zakládá trestný čin¹¹.

Dalším komplikací může přinést *pokračující trestný čin*, tedy trestný čin, jenž se skládá z jednotlivých útoků a tyto, byť v souhrnu, naplňují skutkovou podstatu trestného činu, jsou spojeny stejným nebo podobným způsobem provedení a blízkou souvislostí časovou a souvislostí v předmětu útoku. V takovém případě je místem spáchání činu každé místo, kde došlo k jednotlivému útoku. Platí však podmínka, že tyto dílčí útoky musí být žalovány, což je důsledek ustanovení § 12 odst. 12 TrŘ, který zakládá procesní pohled na věc, podle něhož jsou jednotlivé útoky samostatnými trestnými činy. Pokud je vedeno proti určitým útokům samostatně, oddělené trestné řízení, nelze při určení místní příslušnosti k těmto útokům přihlížet.

U *trestného činu trvajících* jsou za místo spáchání činu považována všechna místa, kde byl udržován protiprávní stav.

4.1.2. Sídlo právnické osoby

Druhotným kritériem použitelným při určení místní příslušnosti soudu je sídlo právnické osoby – *forum loci*. Sídlo právnické osoby je určeno při jejím založení, jak vyplývá z § 123 ObčZ. Občanský zákoník nově umožňuje, aby sídlo právnické osoby mohlo být i v bytě, pokud to nenaruší klid a pořádek v domě (§ 136 odst. 1 ObčZ). Stěžejním ustanovením pro určení místní příslušnosti je nadále ustanovení § 137 odst. 2: „*Proti tomu, kdo se dovolává sídla zapsaného ve veřejném rejstříku, nemůže právnická osoba namítat, že má skutečné sídlo v jiném místě.*“ V praxi častý rozpor mezi sídlem skutečným a sídlem zapsaným je v odborné literatuře řešen rozdílně¹².

Při aplikaci kritéria *forum loci* může být také rozhodující obvod soudu, v němž má podnik nebo organizační složku zahraniční právnická osoba.

Občanský zákoník, který sjednocuje předcházející dvoukolejnou úpravu občanskoprávní a obchodněprávní, nepřevzal do svého názvosloví pojem „podnik“. Je však možné se domnívat, že tento pojem byl nahrazen pojmem „obchodní závod“. Obchodním závodem rozumí občanský zákoník *organizovaný soubor jmění, který podnikatel vytvořil a který z jeho vůle slouží k provozování jeho činnosti. Má se za to, že závod tvoří vše, co zpravidla slouží k jeho provozu.*

Občanský zákoník dále používá pojem „pobočka“, což je *taková část závodu, která vykazuje hospodářskou a funkční samostatnost, a o které podnikatel rozhodl, že bude pobočkou.*

11 R 12/1972

12 Pro sídlo skutečné se vyslovují např. Jelínek, J., Herczeg, J. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Komentář s judikaturou*. Praha: Leges, 2012, s. 150, stejně tak Šámal, P., Dědič, J., Gřivna, T., Púry, F., Říha, J. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 498, opačně pak Forejt, P., Habarta, P., Trešlová, L. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim s komentářem*, Praha: Linde Praha, 2012, s. 266

Z dikce ustanovení § 503 odst. 2 ObčZ můžeme vyvodit, že pobočka je druhem organizační složky a pokud je zapsána do veřejného rejstříku, jde o odštěpný závod. Jiné typy organizačních složek mohou vzniknout dle dalších zákonů, např. provozovna dle § 17 a násl. zák. č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání.

4.1.3. Místo, kde čin vyšel najevo

Třetí možnost, místo, kde čin vyšel najevo, plní funkci zbytkového kritéria. *Forum scientiae* přichází na řadu tehdy, pokud se nepodařilo určit místní příslušnost podle předcházejících kritérií a přesto je s ohledem na spáchaný čin dána působnost trestního zákona. Konkrétně se za *forum scientiae* považuje místo, kde se státní zástupce nebo policejní orgán dozvěděl, že byl spáchán trestný čin. Pro toto kritérium není důležité, kdy bylo trestní stíhání skutečně zahájeno, ale právě jen okamžik, kdy orgán činný v trestním řízení získal informaci o trestném činu jako první. V případě, že trestný čin vyjde najevo na vícero místech současně, bude příslušnost soudu s ohledem na ustanovení § 22 TrŘ dána místem podání obžaloby či případně návrhu na potrestání.

4.2. Příslušnost soudu při společném řízení

Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob přináší také možnost konat společné řízení proti právnické i fyzické osobě. Tento institut je definován § 31 TOPO. Blížeji je k němu pojednáno v samostatné kapitole. Zatím se vyjádřím ke specifikům místní příslušnosti takového řízení. Obecné společné řízení upravené v § 20 TrŘ se zakládá na souvislosti. A sice souvislosti subjektivní – tedy případu, kdy je jedné osobě přičítáno spáchání více trestných činů; souvislosti objektivní – pokud spolu trestné činy několika osob souvisí; anebo při souvislosti kombinované.

Věcná příslušnost náleží v případě společného řízení krajskému soudu. To za podmínky, že je krajský soud příslušný konat řízení alespoň o jednom z trestných činů dle § 17 TrŘ. Pokud tato podmínka splněna není, je věcně příslušný soud okresní.

Místní příslušnost je při objektivní souvislosti dána soudu, který je příslušný konat řízení proti pachateli trestného činu. V případě, že jsou pachateli trestného činu právnická osoba a fyzická osoba, koná společné řízení soud, který by byl místně příslušný podle obviněné fyzické osoby.

Při subjektivní souvislosti je místní příslušnost dána soudu, který je příslušný konat řízení o nejtěžším trestném činu obviněné právnické osoby.

Pokud je dána kombinovaná souvislost, náleží místní příslušnost soudu, který je příslušný

konat řízení proti obviněnému jako pachateli nejtěžšího z posuzovaných trestných činů, jsou-li pachateli nejtěžšího trestného činu právnická i fyzická osoba, je místně příslušný soud, který by konal řízení proti fyzické osobě.

I u společného řízení může dojít k příslušnosti vícero soudů. V souladu s § 22 TrŘ bude konat řízení ten ze soudů, u kterého podá státní zástupce obžalobu, případně ten, kterému bude věc přikázána nadřízeným soudem.

5. Společné řízení

5.1. Účel společného řízení

Důvodem pro společné řízení je v první řadě hospodárnost a rychlost řízení. Společné řízení umožňuje soudu uložit při subjektivní souvislosti trest úhrnný, případně trest souhrnný. Při objektivní souvislosti může soud díky společnému řízení lépe individualizovat trest, protože posuzuje jednání obviněného v kontextu k jednání dalších případných pachatelů.

Společné řízení proti právnické a fyzické osobě je jedním ze základních kamenů trestního řízení proti právnickým osobám. V jednání fyzické osoby zakládající trestní odpovědnost osoby právnické viděli tvůrci zákona pravděpodobně jeden z nejčastějších případů použití trestní odpovědnosti právnických osob vůbec. Pokud by bylo vedeno zvlášť řízení proti fyzické a zvlášť řízení proti právnické osobě, bylo by to nejen v rozporu se zásadou rychlosti trestního řízení, ale i s pouhou logikou řízení. Protiprávní jednání fyzické osoby by bylo nutné posuzovat i v řízení proti právnické osobě, a sice jako otázku předběžnou dle § 9 TrŘ.

I v případě společného řízení je nutné posuzovat trestní odpovědnost obviněné právnické osoby a obviněné fyzické osoby individuálně. Tato zásada je zdůrazněna v ustanovení § 31 odst. 2 TOPO pro případy, kdy se protiprávní jednání fyzické osoby přičítá osobě právnické.

5.2. Důležité důvody

Překážkou pro konání společného řízení jsou dle ustanovení § 31 odst. 1 tzv. *důležité důvody*. Tyto však nejsou zákonem blížeji specifikovány. S největší pravděpodobností má zákonodárce na mysli případy, kdy by konání společného řízení bylo v rozporu s některou ze zásad trestního procesu. Je možné si představit případ, kdy není známo místo pobytu fyzické osoby,

nedaří se jí předvolat a další čekání na její objevení by bylo v rozporu se zásadou rychlosti, protože by představovalo neúměrné protahování trestního řízení.

5.3. Úkony trestního řízení ve společném řízení

Úkony trestního řízení se obecně rozumí všechny úkony, které vykonávají orgány činné v trestním řízení podle trestního řádu. Jde o úkony dokazování, rozhodnutí, zajišťovací úkony, hlavní líčení apod.

Ve společném řízení budou úkony trestního řízení prováděny ve vztahu k oběma subjektům. Dle ustanovení § 31 odst. 3 TOPO se nejprve provádějí úkony nejprve ve vztahu k fyzické osobě. Smysl tohoto ustanovení je spatřován v tom, že fyzická osoba, pokud by se dozvěděla o úkonu provedeném ve vztahu k právnické osobě, mohla by úkon nebo jím sledovaný účel zmařit, což v opačném případě u právnické osoby nehrozí.

5.3.1. Vyrozumění o zahájení a skončení trestního stíhání

Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob ukládá v ustanovení § 30 orgánům činným v trestním řízení informační povinnost vůči příslušným orgánům.

Smyslem tohoto ustanovení je umožnit příslušnému orgánu přijmout vhodná nápravná nebo jiná opatření vůči právnické osobě, proti které bylo trestní stíhání zahájeno, tedy umožňuje příslušným orgánům reagovat na skutečnost zahájení trestního stíhání. Zároveň má postup dle tohoto ustanovení za cíl zamezit, aby nedošlo ke kolizi trestního řízení s řízením správním, a aby nedošlo v průběhu řízení k přeměně právnické osoby bez příslušného souhlasu, jak dále upřesňuje § 28 odst. 1, respektive § 32 TOPO.

Při úpravě tohoto institutu vzal zákonodárce v úvahu i úpravu v jiném předpisu, a sice úpravu v občanském soudním řádu. Do tohoto předpisu byl v souvislosti s přijetím doprovodného zákona (č. 420/2011 Sb.) k zákonu o trestní odpovědnosti právnických osob vloženo např. ustanovení § 200da OSŘ, podle něhož musí rejstříkový soud také zkoumat, zda případné provedení zápisu do obchodního rejstříku nebrání probíhající trestní stíhání proti právnické osobě nebo výkon trestu.

Subjekty, vůči nimž mají orgány činné v trestním řízení informační povinnost, rozděluje zákonodárce takto: 1) orgán nebo osoba, která vede zákonem určený rejstřík, registr nebo evidenci, 2) orgán udělující licenci nebo povolení k činnosti právnické osoby, 3) orgán odpovědný za dozor

nad právnickou osobou.

Orgány činné v trestním řízení jsou povinny informovat výše zmíněné orgány v okamžiku:

1) zahájení trestního stíhání, 2) pravomocného skončení věci, 3) skončení vykonávacího řízení.

Informační povinnost může mít jak policejní orgán (v jeho případě připadá v úvahu zejména informování o zahájení trestního stíhání), tak státní zástupce (v přípravném řízení může informovat o pravomocném skončení věci) a předseda senátu či samosoudce (o pravomocném skončení věci, je-li řízení ve fázi před soudem a dále o pravomocném skončení věci)

6. Zrušení, zánik a přeměna právnické osoby v průběhu trestního stíhání

6.1. Zákaz zrušení a přeměny v průběhu trestního stíhání

Zdánlivě velmi jednoduchým způsobem by se právnická osoba mohla vyhnout trestnímu stíhání, a sice svým zrušením, zánikem nebo případně přeměnou. Stejným postupem by se právnická osoba zbavila trestní odpovědnosti a znemožnila výkon uloženého trestu. Zákonodárce si byl této možnosti vědom a v ustanovení § 32 TOPO uložil pro zrušení právnické osoby, jakož i pro možnost přeměny, podmínky. Tyto podmínky se na právnickou osobu z logiky věci vztahují, od doby, kdy proti ní bylo zahájeno trestní stíhání až do jeho skončení. K okamžiku zahájení trestního stíhání viz výše.

Zrušení právnické osoby definuje ObčZ v ustanovení § 168 takto: *Právnická osoba se zrušuje právním jednáním, uplynutím doby, rozhodnutím orgánu veřejné moci nebo dosažením účelu, pro který byla ustavena, a z dalších důvodů stanovených zákonem.*

Přeměna právnické osoby je ustanovena v § 174 a násl. ObčZ: *Přeměnou právnické osoby je fúze, rozdělení a změna právní formy. Právnická osoba může změnit formu, jen stanoví-li to zákon.*

Zánik právnické osoby, která je zapsaná do veřejného rejstříku, nastává dle § 185 ObčZ dnem výmazu právnické osoby z veřejného rejstříku. Pokud právnická osoba nepodléhá zápisu do veřejného rejstříku, zaniká dle § 186 ObčZ skončením likvidace.

6.1.1. Oznamovací povinnost

V případě, že právnická osoba chce provádět úkony směřující k zrušení, zániku nebo přeměně, má dle § 32 odst. 1 oznamovací povinnost vůči orgánům činným v trestním řízení, a to v přípravném řízení vůči státnímu zástupci a v řízení před soudem vůči předsedovi senátu. Zásadní je,

že tuto povinnost má přímo právnická osoba sama. V praxi však není neobvyklý případ, kdy úkony směřující ke zrušení, zániku nebo přeměně nejsou závislé na vůli té právnické osoby, které se týkají. Splnění oznamovací povinnosti lze proto po právnické osobě požadovat až od momentu, kdy se o těchto okolnostech sama dozví.

Není však jasné, zda jakýkoliv úkon směřující ke změně, zániku nebo přeměně právnické osoby podléhá oznamovací povinnosti dle § 32 odst. 1 TOPO. Dle extenzivního výkladu tohoto ustanovení by prakticky všechny úkony likvidátora tak podléhaly oznamovací povinnosti, což pravděpodobně nebylo úmyslem zákonodárce. Při výkladu dle smyslu tohoto ustanovení a smyslu oznamovací povinnosti právnické osoby při svém trestním stíhání vyplývá, že se oznamovací povinnost vztahuje pouze na úkony, které směřují ke změně, zániku nebo přeměně právnické osoby bezprostředním způsobem.

Zákon vyžaduje, aby oznámení dle § 32 odst. 1 proběhlo neprodleně. V zákoně však není stanoven okamžik, od kterého se ono *neprodleně* počítá. Dostatečnou sankcí za neoznámení však je neplatnost tohoto neoznámeného úkonu. Ze smyslu ustanovení je patrné, že se jedná o neplatnost absolutní, která nemůže být dodatečně zhojena a přihlíží se k ní z úřední povinnosti. Z dalších ustanovení však vyplývá, že v případě, že zvláštní zákon vyžaduje, aby neplatnost příslušného úkonu vyslovil soud, půjde o neplatnost relativní.

6.1.2. Orgány rozhodující

O zrušení, zániku či přeměně právnické osoby rozhoduje v přípravném řízení soudce a v řízení před soudem předseda senátu. V původním návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim z roku 2004¹³, který nebyl Poslaneckou sněmovnou Parlamentu ČR schválen, měl tuto rozhodovací pravomoc státní zástupce. Z hlediska závažnosti tohoto rozhodnutí byla však přesunuta na soudy.

Rozhoduje se usnesením. Soudce nebo předseda senátu návrh buď zamítne, nebo rozhodne o povolení zrušení, zániku nebo přeměny právnické osoby. Povolení však lze vydat pouze v případě, že zamítnutí návrhu by bylo nepřiměřené povaze spáchaného trestného činu nebo v případě, že trestní odpovědnost přejde na právního nástupce, má-li právnická osoba zaniknout. Povolení musí být konkrétní a přesně uvést, zda povoluje zrušení, nebo i zánik právnické osoby, při povolení přeměny pak musí uvést, jaký druh přeměny se povoluje a jaké osoby se zúčastní na přeměně.

13 sněmovní tisk č. 745/0 z roku 2004

6.2. Neúčinnost úkonů

Pokud bude právnická osoba i přes rozhodnutí orgánů o zamítnutí návrhu na povolení zrušení, zániku nebo přeměny tyto úkony i dále činit, budou tyto úkony neúčinné, jak plyne z ustanovení § 32 odst. 9 a 10. Není jasné, zda tyto úkony činěné po rozhodnutí soudu budou i neplatné. V hypotetickém případě právnická osoba splní svou oznamovací povinnost a informuje příslušné orgány o úkonech směřující k jejímu zrušení, zániku nebo přeměně, ale i přes zamítavé rozhodnutí v těchto úkonech pokračuje.

6.2.1. Relativní neplatnost úkonů

Toto ustanovení § 32 odst. 4 však naráží na to, že žádný zvláštní zákon neupravuje právo právnické osoby domáhat se vyslovení neplatnosti úkonu směřujícího k zániku právnické osoby ve stanovené lhůtě. Dle názoru odborníků autorů¹⁴ tak zákon v tomto ustanovení pouze rozšiřuje okruh aktivně legitimovaných osob k podání návrhu na vyslovení neplatnosti předmětného úkonu nad rámec vyplývající ze zvláštních předpisů. Stejní autoři jsou přesvědčeni, že jediný důvod neplatnosti, který může státní zástupce nebo předseda senátu uplatnit, je neplatnost úkonu pro rozpor se zákonem buď pro nesplnění oznamovací povinnosti podle § 32 odst. 1, nebo z důvodu, že zrušení právnické osoby nebylo povoleno soudcem nebo předsedou senátu podle § 32 odst. 3

6.3. Záruka

Účelem poskytnutí záruky podle § 32 odst. 5 je, aby případné povolení zrušení, zániku nebo přeměny právnické osoby nezmařilo možnost vykonat uložený trest. Jde vlastně o posílení zajištění účelu trestního řízení, aby nedošlo k vyhnutí se potrestání za spáchaný trestný čin, jak je popsáno výše. Soud uložením záruky podmiňuje zrušení, zánik či přeměnu právnické osoby. Tento postup soudu je však fakultativní, tedy je jen na vůli soudu, zda jej zvolí.

V praxi tak záruka přichází na řadu v okamžiku, kdy právnická osoba oznámí soudu úkon směřující k jejímu zrušení, zániku nebo přeměně. Soud může právnické osobě uložit, aby ve stanovené lhůtě složila na soudem určený účet stanovenou částku. Tato částka by měla být

¹⁴ Šámal, P., Dědič, J., Gřivna, T., Púry, F., Říha, J. Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář. Praha: C. H. Beck 2012, s 533

odpovídající výši předpokládaného peněžního trestu. Případně může být požadována i jiná záruka. Jiná záruka přichází do úvahy v případě, že soud dospěl k závěru, že právnické osobě bude uložen jiný trest než peněžitý. Například může jít o trest uveřejnění rozsudku, propadnutí majetku, propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty. O jakou záruku půjde konkrétně, se bude odvíjet od zamýšleného trestu. Je možné uložit právnické osobě, aby složila do soudní úschovy přímo danou věc nebo jinou majetkovou hodnotu, případně aby složila do soudní úschovy peněžní prostředky, které pravděpodobně pokryjí případné náklady inzerce spojené s trestem uveřejnění rozsudku.

V případě uložení povinnost složit do úschovy soudu záruku provádí soud tzv. předběžnou úvahu. Předmětem předběžné úvahy je určit, jaký trest by se pro právnickou osobu v konkrétním trestním řízení, za předpokladu že bude uznána vinnou, jevil jako adekvátní. První část předběžné úvahy se bude vztahovat k posouzení, zda je pravděpodobné, že právnická osoba trestný čin skutečně spáchala. V druhé části se bude soud zabývat pravděpodobným uložením trestu a jeho výše. V rozhodnutí je povinností soudce, resp. předsedy senátu poučit právnickou osobu o tom, že poskytnutá záruka může být použita na zaplacení peněžitého trestu, případně k uhrazení pohledávky poškozeného (§ 32 odst. 5 věta druhá TOPO a § 73a odst. 9 TrŘ). Při absenci takového upozornění, by ztrácel celý institut záruky smysl, protože by ho nebylo možno k zamýšlenému účelu použít.

Výši či trvání peněžité (anebo jiné) záruky je možno změnit. Ustanovení § 73a odst. 5 až odst. 9 TrŘ jsou aplikovatelné i v trestním řízení proti právnickým osobám. Může jít o změnu nebo zrušení na návrh samotné právnické osoby, nebo i bez návrhu, pokud pominuly důvody, které k jejímu přijetí vedly, nebo se změnily okolnosti rozhodné pro její výši. Rozhodnutí o změně výše či zrušení záruky náleží v přípravném řízení soudci a v jednání před soudem předsedovi senátu. I když trestní řád přiznává v rozhodování o záruce při řízení proti fyzické osobě tuto pravomoc státnímu zástupci, v řízení proti osobě právnické tomu tak z logiky věci nebude. Státní zástupce totiž o uložení peněžní nebo jiné záruky podle TOPO nerozhoduje a tak nemůže ani následně do tohoto institutu zasahovat. Záruka může trvat jen v tom rozsahu a po tu dobu, do jaké míry a pokud je to důvodné. To souvisí se zásadou přiměřenosti a zdrženlivosti v trestním řízení. Samy orgány činné v trestním řízení mají v souladu se zásadou oficiality povinnost zkoumat, zda nepominuly důvody pro existenci záruky jakožto zajišťovacího opatření v aktuálním rozsahu a zda není na místě přistoupit k jejich zrušení či alespoň omezení jejich rozsahu.

Pokud soud nerozhodne postupem podle předchozího odstavce, trvá záruka až do dne, kdy obviněný zaplatí peněžní trest a náklady trestního řízení. Pokud obviněný nezaplatí peněžitý trest nebo náklady trestního řízení ve stanovené době, použijí se na jejich zaplacení prostředky z peněžité záruky (či se naloží obdobně s jinou zárukou). V souladu s § 73a odst. 7 TrŘ je *možno využít peněžních prostředků z poskytnuté záruky, ale i jiné záruky, též na uspokojení nároků poškozeného*. Tento postup předpokládá, že obviněná právnická osoba byla odsuzujícím rozsudkem uznána

vinnou a zároveň jí bylo uložena povinnost nahradit poškozenému majetkovou škodu či nemajetkovou újmu v penězích. Pokud o to poškozený požádá ve stanovené lhůtě, je peněžitá záruka po uhrazení peněžitého trestu a nákladů řízení odsouzeným použita k úhradě pohledávky poškozeného. Je samozřejmě možné, že prostředky záruky nepokryjí všechny tyto nároky. Pak se jednotlivé pohledávky uspokojují poměrně.

6.4. Zrušení, zánik a přeměna právnické osoby ve vykonávacím řízení

Podmínky stanovené zákonem o trestní odpovědnosti právnických osob pro zrušení, zánik a přeměnu právnické osoby se aplikují až do té doby, než je pravomocně uložený trest vykonán. To souvisí se samotným účelem tohoto ustanovení, který je popsán výše. Dále tak platí oznamovací povinnost právnické osoby ohledně předmětných úkonů vůči předsedovi senátu. Pokud je však uložen trest zrušení právnické osoby, pak likvidátor soudem jmenovaný tuto povinnost nemá. Rozhodovací pravomoc ohledně záměru na zrušení, zánik či přeměnu právnické osoby má ve vykonávacím řízení předseda senátu.

7. Zajišťovací opatření

7.1. Obecně k zajišťovacím opatřením

Zajišťovací instituty mají za cíl zajistit smysl a řádný průběh řízení proti právnické osobě. Jejich účelem je upravit postup orgánů činných v trestním řízení tak, aby trestné činy byly náležitě zjištěny a jejich pachatelé byli podle zákona spravedlivě potrestáni. Zároveň musí řízení proti pachatelům působit k upevnování zákonnosti, k předcházení a zamezování trestné činnosti, k výchově občanů v duchu důsledného zachovávání zákonů a pravidel občanského soužití i čestného plnění povinností ke státu a společnosti. K naplnění tohoto účelu trestního řízení je nutno zajistit účast jednotlivých osob na trestním řízení, opatřit jednotlivé věci a předcházet pokračování v trestném činu či k jeho dokonání nebo opakování.

7.2. Zásahy do základních práv a svobod

Obecně se prostřednictvím zajišťovacích opatření dopouštějí orgány činné v trestním řízení

zásahu do základních a práv a svobod, které jsou zajištěny Ústavou a Listinou základních práva a svobod. Tyto předpisy tvořící ústavní pořádek České republiky se doslova nezmiňují o tom, že by se práva v nich garantovaná vztahovala také na osoby právnické. Přesto je možné dovodit (a Ústavní soud dal tomuto názoru zapravdu¹⁵), že i právnická osoba je nositelem ústavně zaručených práv a svobod. Avšak dle ustáleného názoru Ústavního soudu je potřeba vždy přihlídnout k odlišné povaze právnické osoby, která nedisponuje některými základními právy a svobodami náležejícími fyzické osobě (např. právo na nedotknutelnost obydlí). Mezi právy aplikovatelnými na právnické osoby lze jistě uvést právo na řádný soudní proces, na rychlé, včasné projednání věci, právo se obvinění bránit apod. Při jejich ukládání je třeba mít na mysli dopad jejich aplikace na fungování dotyčné právnické osoby. Mnohdy totiž může mít zajišťovací opatření velmi negativní následek na samotnou existenci právnické osoby.

7.3. Jednotlivé zajišťovací instituty

7.3.1. Zajišťovací institutu použitelné proti právnické osobě

Mezi zajišťovací instituty aplikovatelné v řízení proti právnické osobě lze zařadit *pozastavení výkonu jednoho či více předmětů činnosti* (§ 33 odst. 1 TOPO), *omezení nakládání s majetkem* (a to z důvodu chování uvedeného v § 67 písm. c) TrŘ podle § 33 odst. 1 TOPO anebo z důvodu obavy maření výkonu očekávaného peněžitého trestu podle § 33 odst. 2 TOPO), *složení částky odpovídající výši předpokládaného peněžitého trestu nebo poskytnutí jiné záruky* (§ 32 odst. 5), *předvolání, pořádková pokuta, vydání a odnětí věci, zajištění peněžních prostředků na účtu banky* (§ 79a až 79b TrŘ), *zajištění zaknihovaných cenných papírů* (§ 79c TrŘ), *zajištění nemovitosti* (§ 79d TrŘ), *zajištění jiné majetkové hodnoty* (§ 79e TrŘ), *zajištění náhradní hodnoty* (§ 79f TrŘ), *prohlídka jiných prostor a pozemků* (§ 83a TrŘ), *vstup do obydlí, jiných prostor a na pozemek* (§ 83c TrŘ), *zadržení a otevření zásilek, jejich záměna a sledování* (§ 86 až 87c TrŘ), *odposlech a záznam telekomunikačního provozu* (§ 88 až 88a TrŘ), *operativně pátrací prostředky* (§ 158b až 158f TrŘ), *zajištění nároku poškozeného* (§ 47 až 49 TrŘ), *zajištění výkonu trestu propadnutím majetku* (§ 347 až 349 TrŘ), *zajištění věci, jiné majetkové hodnoty a majetku v právním styku s cizinou* (hlava XXV. TrŘ).

¹⁵ ve svém nálezu sp. zn. Pl. ÚS 15/93 (ÚS 3/1994-n) – i právnická osoba je oprávněna obrátit se na Ústavní soud; dále ÚS 52/1996-n, ÚS 20/2003-n

7.3.1.1. Pozastavení výkonu předmětu činnosti

Toto zajišťovací opatření spolu s institutem *omezení nakládání s majetkem* představuje do jisté míry substituent pro institut *vazby předstižné* podle § 67 písm. c) TrŘ, který je ukládán osobám fyzickým.

Účelem je zabránit, aby právnická osoba opakovala trestnou činnost, dokonala trestný čin, o němž se pokusila nebo na která se připravovala. Jde ryze o instituty zajišťovací, nemají povahu sankční ani výchovnou. Je ovšem nesporné, že právě toto zajišťovací opatření velmi ovlivní existenci právnické osoby. V případě obchodních korporací, které mají za cíl svého bytí stanovený zisk, může jít často o opatření likvidační, ač dle teorie nemá toto opatření sankční účel. Při nemožnosti vykonávat předmět činnosti, ze kterého právnické osobě plyne zisk, dochází k roztočení spirály, z níž se právnická osoba, pokud je v ní ponechána delší dobu, již nemusí dostat ven. Na jedné straně by totiž byla nucena dostát svým závazkům, které mohou být přímo výsledkem její provozní činnosti, na straně druhé je jí zabráněno, aby tyto závazky plnila. Z tohoto důvodu je třeba s tímto zajišťovacím opatřením nakládat s maximální mírou uvážení, za dodržení zásad přiměřenosti a zdrženlivosti.

Pozastavením výkonu jednoho nebo více předmětů činnosti je zasahováno do základních práv právnické osoby. Narušuje svobodu jednání, obecně ustanovenou čl. 2 odst. 4 Ústavy a také čl. 2 odst. 3 Listinou základních práv a svobod. Z hlediska základních práv je tento zásah ospravedlnitelný pouze v případě, v mezích a způsoby, které stanoví zákon, kterým jsou zároveň upraveny meze základního práva (jak vyplývá z čl. 2 odst. 3 Ústavy a čl. 4 odst. 1, 2 Listiny základních práv a svobod). Zároveň musí být tento průlom odůvodněný, přičemž nejčastějším zdůvodněním je, že při činnosti právnické osoby, která je jinak po právu, došlo k páchání trestné činnosti. Dále se jako možné zdůvodnění jeví, že je potřeba zamezit opakování trestné činnosti či dokonání činu, o který se právnická osoba již pokusila, anebo vykonání činu, který právnická osoba připravovala.

Předmět činnosti je základní pojmový znak právnické osoby, zapisuje se do veřejného rejstříku právnických osob (§ 120 odst. 1 ObčZ) a je to i základní prvek smyslu její existence. V případě podnikatelů se jedná o předmět podnikání, což je pojem podřazený pod předmět činnosti.

Pozastavení výkonu jednoho nebo více předmětů činnosti má být použito pouze, je-li důvodné očekávat splnění cíle – zabránění právnické osobě v chování způsobem popsáním v § 67 písm. c) TrŘ. Je proto logické, že právnické osobě by měl pozastaven výkon předmětu té činnosti, která s trestnou činností souvisí.

V souvislosti s tímto institutem se jeví jako vhodné zmínit překážku v podobě předmětu činnosti stanoveného přímo zákonem. V takovém případě není možné tento předmět činnosti

právnícké osobě pozastavit. Jako příklad lze uvést Hospodářskou komoru České republiky, Agenturu pro podporu podnikání a investic CzechInvest a Garanční fond. Pokud by byl pozastaven předmět činnosti těchto státem zřízených právníckých osob, došlo by k ingerenci moci soudní do moci zákonodárné. Zároveň by byl právnícké osobě znemožněn výkon zákonodárcem daného příkazu.

Toto zajišťovací opatření je velmi blízké trestu zákazu činnosti, který lze právnícké osobě uložit dle § 20 TOPO. Jak už však bylo řečeno výše, základním rozdílem je absence sankční povahy zajišťovacího opatření. Pro danou právníckou osobu však v okamžiku uložení tohoto zajišťovacího opatření bude situace dosti podobná skutečnému trestu, stejně jako pro obviněnou fyzickou osobu bude vzetí do vazby budit dojem, že je na ní již případný trest odnětí svobody vykonáván. Stejně jako u institutu vazby je nutné využívat pozastavení výkonu předmětu činnosti právnícké osoby s maximální obezřetností.

7.3.1.2. Omezení nakládání s majetkem

Omezení nakládání s majetkem obviněné právnícké osoby je druhým ze zajišťovacích institutů uvedených v § 33 odst. 1 TOPO. Stejně jako ve výše popsaném případě *pozastavení jednoho nebo více předmětů činnosti* dochází i při aplikaci tohoto institutu k zásahu do základních práv dotčené právnícké osoby. Konkrétně se jedná o zásah do práva vlastnit majetek, které je stanoveno v čl. 11 Listiny základních práv a svobod. Čl. 1 Dodatkového protokolu k Evropské úmluvě o lidských právech pak toto právo explicitně vztahuje i na právnícké osoby¹⁶. Tímto zajišťovacím institutem dochází k průlomem do ochrany vlastnického práva, nedochází však k odejmutí tohoto práva, pouze k jeho omezení.

Majetek není zákonem definován přímo. Díky ustálenému výkladu však je možno za tento pojem považovat *souhrn majetkových hodnot, které náležejí jednomu subjektu*. Jako majetkové hodnoty jsou uváděny *věci, pohledávky, jiná práva a hodnoty ocenitelné penězi*. Definici věci přináší občanský zákoník v § 489, jde o „*vše, co je rozdílné od osoby a slouží potřebě lidí*“. Pohledávkou se rozumí *subjektivní právo jednoho subjektu závazkového právního vztahu požadovat od druhého subjektu téhož závazkového vztahu určité plnění*. Tedy, jde o právo požadovat, aby druhá smluvní strana něco dala, konala, opomenula nebo strpěla. Jinými právy a penězi ocenitelnými hodnotami se rozumějí cenné papíry, obchodní podíly, know-how apod. Do majetku postižitelného institutem *omezení nakládání s majetkem* nespadá majetek získaný trestnou činností.

¹⁶ „Každá fyzická nebo právnícká osoba má právo pokojně užívat svůj majetek...“, „Nikdo nemůže být zbaven svého majetku s výjimkou veřejného zájmu a za podmínek, které stanoví zákon a obecné zásady mezinárodního práva.“

Tento totiž má právnická osoba vydat či jí má být orgány činnými v trestním řízení odňat (§ 78, 79 TrŘ) a následně vydán poškozenému vlastníku.

Omezení má podobu zákazu daný majetek převést na jiného (ať už prodejem nebo postoupením), daný majetek zatížit (např. zastavením věci) či jej zničit (popř. znehodnotit nebo spotřebovat). Nedochozí však k *zajištění* majetku ve smyslu zákona č. 279/2003 Sb., o výkonu zajištění majetku a věcí v trestním řízení. Důsledkem této skutečnosti je, že stát majetek, na který se omezení vztahuje, nespravuje. Správa majetku zůstává plně v dispozici obviněné právnické osoby, na kterou se však vztahuje omezení s tímto majetkem nakládat v rozsahu, který je popsán v usnesení. To klade vysoké nároky na přesnost dané formulace usnesení soudu, kde musí být přesně uvedeno, o jaký majetek se jedná, v jakém směru je dispozice s ním omezena a jaké činnosti jsou při nakládání s ním zakázány.

Stejně jako u *pozastavení výkonu jednoho či více předmětů činnosti*, i u tohoto institutu jsou určité limity, které musí být respektovány. Analogicky k tomu, co bylo popsáno výše, nelze omezit právnickou osobu v nakládání s majetkem tak, aby nemohla být splněna zákonná povinnost obviněné právnické osoby. To má praktický dopad zejména na povinnost obviněné odvádět daně a jiné podobné povinné platby.

7.3.1.2.1. Prolomení zajišťovacího opatření omezení nakládání s majetkem

Jak již bylo uvedeno, zajišťovací opatření je obecně třeba ukládat při zachování maximální obezřetnosti, v souladu se zásadami zdrženlivosti a přiměřenosti a po posouzení všech aspektů jejich dopadů. Je jasné, že okolnosti, za nichž jsou zajišťovací opatření ukládána, se mohou v průběhu trvání jednotlivého zajišťovacího institutu změnit. Zákon hovoří o *důležitých důvodech*, na základě nichž je možno dosáhnout povolení určitého úkonu týkajícího se majetku, na který se vztahuje dříve vydané *omezení*.

Soud (v přípravném řízení soudce a v řízení před soudem předseda senátu) rozhoduje o případném povolení tohoto úkonu na základě návrhu dotčené obviněné právnické osoby. Tento návrh musí splňovat obecné náležitosti podání specifikované v § 59 TrŘ, musí splňovat formu uvedenou v odstavci 1 tohoto ustanovení (písemnou, případně ústní, pokud je sdělena do protokolu, elektronickou s elektronickým podpisem, dále za použití telegrafu, telefaxu nebo dálkopisu). Mezi obecné obsahové náležitosti návrhu patří: komu je určen, kdo jej činí, o kterou věc jde, co návrh sleduje. Důležitou částí návrhu jsou pak ony *důležité důvody*, které zákon vysloveně jako náležitosti návrhu neuvádí, ale z logiky věci je jasné, že právě ony jsou rozhodující pro případné povolení úkonu vztahujícímu se na dotčený majetek. Které důvody jsou hodny označení *důležité*, je plně v

rozhodovací pravomoci soudu. Ty by zde měly zohledňovat individuální okolnosti každého případu. Dopředu je téměř vyloučeno označit jistý důvod za *důležitý* vzhledem k velkému množství možností, jak může být konkrétní *omezení* majetku koncipováno a ještě větším počtu možných dopadů tohoto opatření na právnickou osobu. Při posuzování jednotlivých důvodů musí soud postupovat v souladu se zásadami zdrženlivosti a přiměřenosti a samozřejmě také se zásadou presumpce nevinny, jelikož právnická osoba má v této fázi řízení stále statut obviněného a nikoliv odsouzeného. Soud musí také zvážit tvrdost dopadu zajišťovacího opatření na právnickou osobu, to totiž v praxi může vést i ke vzniku škody. Lze předpokládat, že soudy budou spíše inklinovat k označení důvodu za *důležitého*, pokud v daném případě má být konkrétním úkonem odvrácena škoda. Předcházení potenciální škodě (neboli újme na svobodě, životě, zdraví nebo vlastnictví) obecně upravuje ustanovení vztahující se k prevenci v § 2900 a násl. ObčZ. Povinnost počínat si tak, aby nedocházelo ke škodě, pramení i z římskoprávní zásady *neminem laedere*, která je i v této době stále aktuální. Tuto zásadu je nutno vztáhnout i na stát, který by také neměl dopustit, aby na majetku jiného – v tomto případě obviněné právnické osoby – vznikla škoda, které lze předejít. Zejména když stát sám již předtím zasáhl do práv jiných osob. Pokud by stát nezasáhl, resp. nepovolil úkon vztahující se k majetku, na kterém leží *omezení*, velmi pravděpodobně by následně odpovídal za vzniklou škodu, protože minimálně jednou z příčin vzniku této škody by bylo i nekonání státu.

Z hlediska dalších ustanovení občanského zákoníku, zejména ustanovení upravující institut *krajní nouze* (§ 2906) je možné přímo hrozící nebezpečí újmy odvrátit i za cenu způsobení jiné újmy. To, ve spojení s preventivní povinností, zakládá úvahu, že je možné újmu přímo hrozící majetku, na který se vztahuje zajišťovací opatření, odvrátit i za použití úkonu, který není předem soudem povolený. Takto učiněný úkon by měl být považován za úkon učiněný v souladu s právním řádem, i když nejde o zákonem stanovenou výjimku, a to na základě analogie ve prospěch jednající obviněné právnické osoby.

7.3.2. Zajišťovací instituty proti fyzické osobě

Specifika povahy právnické osoby neumožňují užití všech zajišťovacích institutů známých trestním právem. Je však možné použít zajišťovací opatření i vůči osobě fyzické, která za právnickou osobu jedná (§ 34 odst. 1, 2, 4, 5 TOPO). V tomto případě však nejde o osobu obviněnou, jak vyplývá i z relevantních ustanovení zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, ale toliko za osobu jednající za obviněnou. Proti takto specifikované fyzické osobě je samozřejmě možno použít i jednotlivé zajišťovací opatření uvedená v předchozím výkladu. Dále

však uvádím ty zajišťovací instituty, které je možné použít jen proti této fyzické osobě. Jde o instituty *předvolání, předvedení a uložení pořádkové pokuty* (všechny upraveny v ustanovení § 36 odst. 1, 2)

7.4. Rozhodující orgán

O zajišťovacích opatřeních uvedených výše rozhoduje v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce a v řízení před soudem předseda senátu.

7.5. Dopad zajišťovacích opatření na třetí osoby

Jednou z podmínek při zvažování využití zajišťovacích opatření je i *přihlédnutí k důsledkům, které může mít uložení zajišťovacích opatření na třetí osoby*. Tuto podmínku dokonce sám zákonodárce uvádí v § 33 odst. 1 TOPO. Z povahy zajišťovacích opatření a jejich důsledků vyplývá, že při jejich aplikaci je třeba vzít v úvahu zásady přiměřenosti a zdrženlivosti. Tato podmínka je v podstatě konkrétním promítnutím těchto zásad do trestního řízení proti právnickým osobám. Užití zajišťovacího opatření totiž nemá důsledky pouze na obviněnou právnickou osobu (i když na ni toto opatření míří), ale zasahuje i další nezúčastněné osoby. Těmito osobami mohou být zaměstnanci obviněné právnické osoby, její smluvní partneři, dodavatelé, objednatelé, či osoby žijící v oblasti působení této právnické osoby, mohou to být také osoby, kterým obviněná dodává nutné služby jako zajištění dodávek elektrické energie, plynu, vody nebo zajištění telekomunikačních služeb. Pro tyto osoby mohou být důsledky zajišťovacího opatření dokonce závažnější než proti obviněné právnické osobě. Soud je povinen zvážit tyto konkrétní dopady jak na konkrétní obviněnou právnickou osobu, tak na osoby další. Zvážení těchto dopadů musí soud ve svém usnesení řádně odůvodnit.

Pokud kdykoliv v průběhu řízení vyjde najevo, že uložená zajišťovací opatření jsou zjevně nepřiměřená i z hlediska dopadů na třetí osoby, je nutné je změnit nebo zrušit dle § 33 odst. 4 TOPO, a to i bez návrhu dotčené právnické osoby nebo osoby třetí. Toto musí rozhodující orgán – soud průběžně zkoumat v průběhu celého trestního řízení.

7.6. Civilněprávní odpovědnost státu za škodu

Z výše uvedeného výkladu vyplývá, že soudy mají prostřednictvím zajišťovacích opatření

moc do značné míry ovlivnit fungování obviněné právnické osoby a nejen jí. Ani v rozhodování soudů není vyloučen omyl a tak se může stát, že rozhodovací orgány nebudou postupovat *lege artis*, v souladu se zásadami zdrženlivosti a přiměřenosti či dokonce nesprávně posoudí danou situaci z hlediska dopadů na třetí osoby. V takovém případě nastupuje možnost civilněprávní odpovědnosti státu za způsobenou škodu.

Oporu této úvaze poskytuje znění zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím, nebo nesprávným úředním postupem. Dle tohoto zákona je možné, aby se právnická osoba mohla domáhat škody, která jí byla v trestním řízení způsobena mimo jiné také aplikací některého zajišťovacího opatření – konkrétně např. *pozastavením jednoho či více předmětů činnosti nebo omezením nakládání s majetkem*. Zákon č. 82/1998 Sb. sice tuto možnost přímo neuvádí, domnívám se však, že na tento případ lze vztáhnout analogii, a to např. s náhradou škody za vazbu uplatňovanou vůči fyzické osobě (tato v zákoně č. 82/1998 Sb. výslovně upravena je - § 9 a § 12 odst. 1 písm. a). Stejně jako při uložení vazby vůči osobě fyzické dochází při uložení zajišťovacího opatření vůči právnické osobě k zásahu do základních práv této právnické osoby. Zároveň nelze na tuto právnickou osobu pohlížet jako na vinnou díky zásadě presumpce neviny vyjádřené mimo jiné v čl. 40 odst. 2 Listiny základních práv a svobod. Není tedy důvod, proč by obviněná právnická osoba měla nést závažné důsledky trestního řízení proti ní vedené, pokud se její vina neprokáže.

Tyto důsledky však mnohdy mohou mít pro právnickou osobu až likvidační charakter a jejich závažnost může mnohdy dosahovat závažnosti obdobné jako při výkonu samotného trestu. Dle analogie aplikované na podmínku v ustanovení § 12 odst. 1 písm. a zák. č. 82/1998 Sb. by však stát neměl nést odpovědnost za újmu vzniklou v důsledku zajišťovacího opatření, které si právnická osoba zavinila sama.

7.7. Právo právnické osoby požádat soud o zrušení nebo omezení zajišťovacích opatření

V § 33 odst. 6 TOPO je zaručeno právo právnické osoby domáhat se zrušení nebo omezení zajišťovacích opatření dříve uložených. Toto ustanovení se přímo týká zajišťovacích opatření dle § 33 odst. 1, 2 TOPO, tedy *pozastavení výkonu jednoho nebo více předmětů činnosti a omezení nakládání s majetkem*. Žádost, stejně jako návrh o povolení úkonu ohledně majetku, na který se vztahuje *omezení*, musí splňovat obecné náležitosti stanovené v ustanovení § 59 TrŘ. Stejně tak musí splňovat parametry formy vyjádřené v § 59 odst. 1 TrŘ. Tedy musí být písemná, přičemž postačí, pokud je žádost učiněna ústně do protokolu, elektronicky s elektronickým podpisem, telegraficky, telefaxem nebo dálkopisem.

Obsahově musí být z žádosti zřejmé: kterému orgánu je určena, kdo ji podává, které věci se týká a co sleduje. Tyto náležitosti však nelze samy o sobě považovat za dostačující pro kladné vyřízení této žádosti. To se odvíjí od uvedených důvodů, proč by mělo být zajišťovací opatření zrušeno či omezeno. K těmto důvodům se blížeji vyjadřuje § 33 odst. 6 TOPO: *„Byla-li žádost zamítnuta, může ji právnická osoba, neuvede-li nové důvody, opakovat až po uplynutí čtrnácti dnů od právní moci rozhodnutí.“* Toto ustanovení je klíčové pro určení, kdy může právnická osoba tuto žádost podat, resp. kdy ji může podat znovu. Právnická osoba totiž může tuto žádost podat kdykoliv, jediným limitačním faktorem je zde otázka nových důvodů. Pokud totiž opakovaná žádost nové důvody obsahovat nebude, bude zamítnuta. A nová čtrnáctidenní lhůta poběží od právní moci tohoto rozhodnutí.

V praxi tak může nastat problém, kdy právnická osoba podá novou žádost dříve než po čtrnácti dnech od pravomocného zamítnutí předchozí žádosti a zároveň v opakované žádosti neuvede nové důvody. Pak bude taková žádost rozhodujícím orgánem zamítnuta, a od nabytí právní moci tohoto rozhodnutí se začne odvíjet běh nové čtrnáctidenní lhůty. Smyslem tohoto ustanovení je zabránit přetížení rozhodujícího orgánu, kdy by mohl být nucen stále znova a znova zamítat obsahově stejné nebo velmi podobné žádosti, které budou opřeny o důvody, s nimiž se orgán již jednou vypořádal. Není však nepravděpodobné předpokládat, že mezi právnickou osobou – žadatelem a rozhodujícím orgánem nemusí vždy nastat shoda v tom, zda žádost obsahuje důvody staré či nové.

Toto ustanovení je dosti podobné žádosti o propuštění z vazby na svobodu vazebně stíhané fyzické osoby dle ustanovení § 71a TrŘ. Institut propuštění z vazby na svobodu vazebně stíhané fyzické osoby doznal novelizace zák. č. 459/2011 Sb., před touto novelizací byla lhůta pro podání žádosti v případě „starých“ důvodů stejná jako v dnešním TOPO – 14 dnů. Po novelizaci však byla v trestním řádu tato lhůta prodloužena na 30 dnů. De lege ferenda by bylo logické, kdyby došlo ke sjednocení úpravy v trestním řádu a úpravy v zákoně o trestní odpovědnosti právnických osob, jelikož jde o podobné instituty, které mají plnit obdobný účel.

Rozhodnutí o žádosti na zrušení nebo omezení zajišťovacích opatření má formu usnesení (dle § 119 odst. 1 TrŘ). Proti usnesení je přípustná stížnost, a v případě rozhodnutí o zrušení nebo omezení zajišťovacího opatření má tato odkladný účinek.

7.8. Jednání v rozporu se zajišťovacím opatřením

Pokud dojde k jednání právnické osoby (nebo i osoby fyzické) v rozporu se zajišťovacím opatřením, nebude toto jednání výslovně sankcionováno. Z povahy věci však lze dovodit případné

následky, které by toto jednání nepochybně mělo. Zaprvé je třeba zdůraznit, že takové jednání by splňovalo znaky právního jednání v rozporu se zákonem (konkrétně v tomto případě se zákonem o trestní odpovědnosti právnických osob), a jako takové by bylo neplatné dle § 580 odst. 1. ObčZ. Jako výjimku je možno zmínit odvracení hrozící újmy – viz výklad k *prolomení zajišťovacího opatření omezení nakládání s majetkem*.

Dále přichází také v úvahu postižení dotyčné právnické osoby *pořádkovou pokutou* dle § 66 odst. 1 TrŘ, jelikož takové jednání by bylo možno kvalifikovat i jako *rušení řízení* nebo *neuposlechnutí příkazu bez dostatečné omluvy*. Právnické osobě by tak mohla být státním zástupcem nebo policejním orgánem v přípravném řízení a předsedou senátu v řízení před soudem uložena pokuta až do výše 50.000,- Kč.

7.9. Zajištění vykonatelnosti peněžitého trestu

Důvod pro uložení zajišťovacího opatření *omezení nakládání s majetkem* může být však také jiný než obava z jednání právnické osoby způsobem popsáným v § 67 písm. c) TrŘ. Může totiž také vzniknout obava, že obviněná právnická osoba zmaří výkon potenciálního peněžitého trestu. Pro aplikaci tohoto zajišťovacího opatření, které se svým účelem liší od *omezení nakládání s majetkem* podle § 33 odst. 1 TOPO, jsou dvě podmínky.

7.9.1. Očekávání uložení peněžitého trestu

První bezpochyby je, že právnická osoba je stíhána pro trestný čin, za který je třeba vzhledem k povaze a závažnosti činu a poměrům právnické osoby očekávat uložení peněžitého trestu. Peněžitý trest může být uložen za jakýkoliv trestný čin (či lépe, za jakýkoliv trestný čin vyjmenovaný v § 7 TOPO, který taxativně vyjmenovává trestné činy, u kterých přichází v úvahu trestní odpovědnost právnické osoby), spáchaný i z nedbalosti. Jedinými podmínkou pro uložení tohoto trestu je, že nesmí být na újmu práv poškozeného¹⁷ a nesmí být uložen vedle trestu propadnutí majetku. Peněžitý trest se jeví jako trest alternativní k trestu zrušení právnické osoby, použitelnost v praxi oproti tomuto absolutnímu trestu je však vyšší¹⁸. Uložení peněžitého trestu je třeba dle zákona zvažovat a v případě, že rozhodující orgán dospěje k přesvědčení, že uložení tohoto trestu očekávat lze, musí tento svůj závěr řádně zdůvodnit. Stejně jako v dalších případech,

¹⁷ viz § 18 odst. 1 TOPO

¹⁸ Tak se domnívají např. Šámal, P., Dědič, J., Gřivna, T., Púry, F., Říha, J. in *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck 2012, s 596.

kdy je další postup dán na zvážení rozhodujícím orgánu, musí i zde soud vycházet z individuálních skutečností konkrétního případu. V této fázi trestního řízení nelze mít jistotu, že právnická osoba trestný čin spáchala a že bude jistě následovat uložení peněžitého trestu. Posouzení v tomto případě bude předběžné a soud musí operovat s určitým stupněm pravděpodobnosti. Toto posouzení je obecnou podmínkou pro uložení jakéhokoliv zajišťovacího opatření, ale v tomto případě nabývá vyššího významu, protože soud se musí zabývat nejen pravděpodobností spáchání trestného činu, ale i pravděpodobným způsobem potrestání právnické osoby. I v tomto případě musí soud při zvažování postupovat v souladu se zásadami zdrženlivosti a přiměřenosti, protože jako při ukládání jakéhokoliv zajišťovacího opatření, půjde i v tomto případě o určitý zásah do základních práv právnické osoby.

Při posuzování má soud výslovně dle zákona (§ 33 odst. 2 TOPO) vycházet z poměrů právnické osoby. Důraz zde bude kladen především na majetkové poměry právnické osoby. Tyto jsou totiž rozhodující pro stanovení výše denní sazby peněžitého trestu podle § 18 odst. 2 TOPO. Dalším kritériem pro stanovení peněžitého trestu je závažnost a povaha spáchaného trestného činu (viz § 68 odst. 3 TrZ), od kterého se odvíjí stanovení počtu denních sazeb. I při nejlepší vůli soudu obsáhnout všechny okolnosti případu a zahrnout do zvažování poměry právnické osoby v celé jejich obsáhlosti, může i po uložení zajišťovacího opatření dojít ke změně těchto výchozích informací. Proto zákon umožňuje rozhodujícímu orgánu zajišťovací opatření změnit nebo zrušit v § 33 odst. 4 TOPO.

7.9.2. Obava ze zmaření nebo ztížení výkonu trestu

Druhou podmínkou pro uložení zajišťovacího opatření *omezení nakládání s majetkem* podle § 33 odst. 2 TOPO je *obava, že výkon peněžitého trestu bude zmařen nebo ztížen*. Za *zmaření* je označováno jednání právnické osoby znemožňující výkon tohoto trestu. *Ztížení* je vykládáno jako jednání právnické osoby, díky kterému k nucenému výkonu trestu sice dojít může, ale výkon bude značně komplikovanější.

Je zvláštní, že zákonodárce neužil v § 33 odst. 2 TOPO specifikace *obavy* jako „*důvodné*“. Tento fakt je zarážející vzhledem k tomu, že pro zajišťovací opatření dle § 33 odst. 1 TOPO je „*důvodná*“ obava přímo vyžadována, zatímco pro *obavu* ze zmaření či ztížení výkonu peněžitého trestu zákonodárce stejného spojení neužil. Z komparativního pohledu se jeví, že pro zajišťovací opatření dle § 33 odst. 1 musí být *obava* závažnější, konkrétnější než v případě § 33 odst. 2. Je sice pravdou, že zajišťovací opatření v těchto dvou odstavcích se od sebe liší svým účelem, ale co do závažnosti dopadu na obviněnou právnickou osobu či na osoby třetí jsou si rovny. Z logického

srovnání tedy vyplývá nepochopitelná odlišnost dvou stejně závažných opatření. Domnívám se, že soudy by stejně jako při rozhodování o zajišťovacím opatření podle § 33 odst. 1 měly i v případě tohoto zajišťovacího opatření svou obavu řádně odůvodnit a specifikovat vzhledem ke konkrétním okolnostem individuálního případu.

Při ukládání zajišťovacího opatření dle § 33 odst. 2 TOPO by měl soud omezovat obviněnou právnickou osobu pouze v nakládání s tím majetkem, který se jeví jako adekvátní pro uspokojení případné pohledávky státu vyplývající z možného peněžitého trestu. I při tomto rozhodování se uplatní zásada zdrženlivosti a přiměřenosti, protože si soud nemůže být jist, že právnická osoba trestný čin skutečně spáchala. Bylo by tedy nepřiměřené, pokud by soud omezil obviněnou právnickou osobu v nakládání s majetkem do té míry, že tato by nebyla schopna dále dostát svým závazkům, což by neodvratně vedlo ke konci její existence. Je naopak žádoucí, aby soud omezil právnickou osobu v nakládání s tím majetkem, který nepotřebuje ke svému každodennímu provozu (jako příklad se uvádí tovární haly a pozemky).

8. Úkony právnické osoby

Zcela zásadní pro trestní řízení je, jak bude právnická osoba v průběhu řízení projevovat svou vůli. Jelikož jde o útvar umělý, její vůle může být projevena pouze prostřednictvím jednání osoby fyzické. Kdo jedná jménem právnické osoby je stanoveno občanským soudním řádem. Zákonodárce zde využil již jednou řešené problematiky a v § 34 odst. 1 TOPO odkázal na občanský soudní řád, když určil, že za právnickou osobu jedná v trestním řízení ten, kdo je k tomu oprávněn v řízení před soudem podle občanského soudního řádu. Jednání těchto osob se považuje za jednání samotné právnické osoby, nejde o zastoupení. Dále zákonodárce vymezil, kdo jedná v zastoupení právnické osoby jako její zmocněnec (§ 34 odst. 2 TOPO) a kdo jedná v zastoupení právnické osoby jako její opatrovník (§ 34 odst. 5 TOPO).

8.1. Jednání jménem právnické osoby

Jak bylo řečeno výše, zákon přímo neřeší, jednání kterého subjektu se považuje za jednání právnické osoby. Pouze odkazuje na jiný předpis – občanský soudní řád. Ten stanovuje taxativní výčet osob, jejichž jednání se považuje za jednání právnické osoby¹⁹. Jde o:

¹⁹ § 21 odst. 1 OSŘ

- statutární orgán (jeho předseda nebo pověřený člen)
- zaměstnance (který byl pověřen statutárním orgánem)
- vedoucího odštěpného závodu nebo vedoucího jiné organizační složky, o níž zákon stanoví, že se zapisuje do obchodního rejstříku, pokud se věc týká tohoto odštěpného závodu nebo organizační složky
- prokuristu

Tyto osoby jsou si dle ustanovení OSŘ v právu jednat jménem právnické osoby rovny, protože je zákon uvádí alternativně a nelze tedy říci, že by jednání statutárního orgánu převažovalo jednání například jednání zaměstnance. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob dále stanovuje podmínku v § 34 odst. 3, když říká, že v řízení mohou být úkony za právnickou osobu činěny současně pouze jednou osobou.

8.1.1. Statutární orgán

Statutární orgán je upraven odlišně v závislosti na typu právnické osoby. Právnické osoby se dělí na korporace (ty jsou upraveny občanským zákoníkem²⁰ a také zákonem č. 90/2012 Sb., o obchodních korporacích), fundace (upraveny občanským zákoníkem²¹) a ústavy (upraveny občanským zákoníkem²²). Kdo představuje statutární orgán té které právnické osoby je třeba hledat v prepisech, jenž tyto právnické osoby upravují.

Korporace se dále dělí na: 1) obchodní společnosti a družstva, 2) spolky. Mezi obchodní společnosti patří veřejná obchodní společnost, komanditní společnost (souhrnně označované jako společnosti osobní), společnost s ručením omezeným, akciová společnost (souhrnně označované jako kapitálové společnosti), evropská společnost a evropské hospodářské zájmové sdružení²³.

U veřejné obchodní společnosti jsou statutárním orgánem všichni společníci, jak vyplývá z § 106 odst. 1 ZOK. Společenská smlouva může nad rámec zákona stanovit, že statutárním orgánem jsou pouze někteří společníci nebo jeden společník.

Všichni komplementáři jsou statutárním orgánem komanditní společnosti dle ustanovení § 125 odst. 1 ZOK, přičemž společenská smlouva může stanovit, že statutárním orgánem jsou pouze někteří z komplementářů.

Statutárním orgánem společnosti s ručením omezeným jsou všichni jednatelé dle § 194 odst. 1 ZOK, pokud není společenskou smlouvou určeno jinak. Zároveň je dle § 194 odst. 2 ZOK určit

20 Oddíl 2 ObčZ

21 Oddíl 3 ObčZ

22 Oddíl 4 ObčZ

23 § 1 odst. 2 ZOK

společenskou smlouvou, že statutární orgán je orgánem kolektivním, který tvoří více jednatelů.

U akciové společnosti je pro určení statutárního orgánu rozhodné, zda při svém založení zvolila monistickou nebo dualistickou strukturu. Přičemž platí následující: *Systém vnitřní struktury, ve kterém se zřizuje představenstvo a dozorčí rada, je systém dualistický. Systém vnitřní struktury, ve kterém se zřizuje správní rada a statutární ředitel, je systém monistický. V pochybnostech platí, že je zvolen dualistický systém.* V případě dualistického systému vnitřní struktury akciové společnosti je statutárním orgánem představenstvo dle § 435 odst. 1 ZOK. U monistického systému je statutárním orgánem statutární ředitel – jak vyplývá z dovození významu § 456 odst. 1 ZOK.

Stejně jako u akciové společnosti může být u evropské společnosti zvolena buď monistická, nebo dualistická struktura. U dualistické struktury je statutárním orgánem představenstvo. V případě monistické struktury je statutárním orgánem předseda správní rady, který je i zároveň ředitelem dle § 26 odst. 2 zák. č. 627/2004 Sb., o evropské společnosti.

Evropské hospodářské zájmové sdružení nemá dle nařízení Evropské rady č. 2137/85, o vytvoření evropského hospodářského zájmového sdružení, statutární orgán ve smyslu českého práva. Evropské hospodářské zájmové sdružení zastupuje navenek jednatel. Jeho pozici však nelze ztotožnit s pozicí statutárního orgánu²⁴. Jednání jednatele tak bude jednáním v zastoupení právnické osoby, nebude posuzováno jako jednání samotné právnické osoby.

Statutárním orgánem družstva je představenstvo dle § 705 ZOK. Představenstvo má tři členy, nestanoví-li stanovy počet členů vyšší. Představenstvo rozhoduje většinou hlasů všech svých členů.

U evropské družstevní společnosti je opět rozhodující, zda má monistickou či dualistickou vnitřní strukturu. U dualistického systému vnitřní struktury je statutárním orgánem představenstvo. V případě monistického systému vnitřní struktury je statutárním orgánem generální ředitel.

Mezi korporace řadí občanský zákoník také spolky (Pododdíl 2 Oddílu 2 ObčZ). Kdo tvoří statutární orgán spolku, je ponecháno výlučně na jeho stanovách. Ty také určují, jak budou statutární orgán a nejvyšší orgán spolku pojmenovány, stejně tak, zda je statutární orgán orgánem kolektivním nebo individuálním (§ 243 a násl. ObčZ).

Mezi fundace upravené občanským zákoníkem patří: nadace (Pododdíl 2 Oddílu 2 ObčZ) a nadační fond (Pododdíl 3 Oddílu 2 ObčZ).

Statutárním orgánem nadace je dle § 362 ObčZ správní rada. Ta má alespoň tři členy.

Statutárním orgánem nadačního fondu je stejně jako u nadace správní rada, která však není v ObčZ blíže specifikovaná.

Posledním typem právnických osob upravených občanským zákoníkem jsou ústavy.

24 Dědič, J., Čech, P. Evropské právo společností. Praha: Polygon, 2004, s. 100 - 103

Statutárním orgánem ústavu je ředitel (§ 408 odst. 1 ObčZ). Jde tedy o orgán individuální a zákon připouští, že může být nazván i jinak.

Další právnické osoby včetně ustanovení o jejich statutárních orgánech jsou upraveny celou sérií zákonů odlišných od občanského zákoníku. Například se jedná o tyto zákony: zák. č. 433/1991 Sb., o České televizi, zák. č. 484/1991 Sb., o Českém rozhlasu, zák. č. 6/1993 Sb., o České národní bance, zák. č. 85/1996 Sb., o advokacii.

Dle § 21 ObčZ se v oblasti soukromého práva považuje za právnickou osobu i stát. Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích upravuje jednání obce v soukromém právu a určuje, že statutárním orgánem obce je starosta (§ 103 OZř). Zákon č. 129/2000 Sb., o krajích upravuje jednání kraje v soukromoprávní rovině a určuje, že statutárním orgánem kraje je hejtman (§ 61 KZř).

Statutární orgán právnické osoby může být buď kolektivní, nebo individuální. U kolektivních jedná obvykle za orgán předseda nebo člen, který k tomu byl orgánem pověřen. Případně může dojít k situaci, např. u společností s ručením omezeným, kdy je více fyzických osob oprávněno jednat jménem právnické osoby samostatně. Úkony v trestním řízení tak může činit např. kterýkoliv jednatel, ovšem za předpokladu, že tak nečiní současně (§ 34 odst. 3 TOPO). Případný střet zájmů mezi jednotlivými členy statutárního orgánu popíšu dále.

8.1.2. Pověřený zaměstnanec

Pokud k tomu byl statutárním orgánem pověřen, může za právnickou osobu činit úkony v trestním řízení i její zaměstnanec, popř. člen dle § 21 odst. 1 OSŘ. Toto pověření může zaměstnanci nebo členu právnické osoby udělit pouze její statutární orgán.

8.1.3. Vedoucí organizační složky

Občanský zákoník nazývá souhrnně odštěpný závod a jinou organizační složku právnické osoby *pobočkou* (§ 503 odst. 1, 2 ObčZ), což je však pojem nadřazený a ne každá pobočka je odštěpným závodem nebo jinou organizační složkou právnické osoby. Pobočkou je totiž každá část závodu, která vykazuje určitou ekonomickou a funkční nezávislost a o které podnikatel rozhodl, že ji jako pobočku označí. Podmínkou, aby pobočku bylo možno považovat za odštěpný závod je, že je zapsána do obchodního rejstříku. Pokud o jiné organizační složce než o odštěpném závodě stanoví jiný zákon, že se zapisuje do obchodního rejstříku, platí pro ni obdobně to, co pro odštěpný závod.

Osobou, která je ze zákona oprávněna jednat za podnikatele (tedy právnickou osobu pro

účely tématu této práce) je vedoucí odštěpného závodu (dle § 503 odst. 2 ObčZ). Jeho oprávnění se však vztahuje pouze k jím řízenému odštěpnému závodu či jiné organizační složky.

8.1.4. Prokurista

Institut prokury převzal občanský zákoník ze zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník. Prokurou uděluje podnikatel prokuristovi zmocnění k právnímu jednání, ke kterému dochází při provozu obchodního závodu nebo pobočky a to i k těm, ke kterým se jinak vyžaduje zvláštní plná moc. Limitem pro jednání prokuristy je zcizování a zatěžování nemovitostí. To může prokurista činit pouze tehdy, je-li k tomu při udělení prokury výslovně oprávněn.

Prokuristou může být pouze fyzická osoba, zákon však umožňuje, aby prokuristů bylo více než jeden. V takovém případě zastupuje právnickou osobu každý prokurista samostatně, ledaže je při udělení prokury určeno něco jiného.

8.2. Vyloučené osoby

Generálním odkazem na zák. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, vyvstává i problém. Aplikuje se na trestní řízení ostatní ustanovení o jednání za právnickou osobu? Ustanovení § 21 OSŘ totiž nekončí pouhým výčtem osob oprávněných za právnickou osobu jednat. Přináší také další ustanovení, které naopak jednání osob uvedených v § 21 odst. 1 vylučují.

Pokud stanoví zvláštní zákon, že za právnickou osobu jednají jiné osoby než uvedené výše, ustanovení § 21 odst. 1 se nepoužije²⁵. Z povahy věci je však zřejmé, že toto ustanovení slouží jiným účelům než těm sledovaným trestním řízení proti právnickým osobám. Toto konkrétní ustanovení tak nebude aplikováno²⁶.

Pokud byla u právnické osoby zavedena nucená správa, jedná za ni nucený správce, který má postavení statutárního orgánu, popř. zaměstnanci nuceným správcem pověření²⁷. Toto ustanovení také vylučuje zastupování osobami uvedenými v § 21 odst. 1 a ten vylučuje. Nucená správa je ukládána pouze tzv. regulovaným subjektům, tedy subjektům, které mají zvláštní význam pro společnost a jsou dozorovány přímo státem. V případě přechodu postavení statutárního orgánu na nuceného správce, jedná za právnickou osobu v trestním řízení tento nucený správce, který však může zmocnit některého zaměstnance.

25 § 21 odst. 2 OSŘ

26 viz poznámka pod čarou k tomuto ustanovení

27 § 21 odst. 3 OSŘ

Další ustanovení OSŘ ustanovuje, že za právnickou osobu nemůže jednat ten, jehož zájmy jsou v rozporu se zájmy právnické osoby²⁸. Toto ustanovení o střetu zájmů vylučuje z jednání za právnickou osobu všechny osoby, které by se do tohoto střetu dostaly, tedy ne jenom ty, jejichž výčet je uveden v § 21 odst. 1 OSŘ. Pro zjištění tohoto rozporu zájmů nestačí domněnka, musí být prokazatelný. Pak bude právnická osoba vyzvána soudem (v přípravném řízení státním zástupcem), aby určila k provádění úkonů jinou osobu. Pokud takovou osobu ve stanovené lhůtě neurčí, jmenuje soud právnické osobě opatrovníka.

8.3. Jednání za právnickou osobu

8.3.1. Zmocněnec

Postavení zmocněnce se od postavení předchozích osob značně liší. Zatímco jednání dříve vyjmenovaných osob se považuje přímo za jednání dané právnické osoby, zmocněnec naproti tomu jedná v zastoupení.

Zákon přímo neurčuje, kdo může a kdo nemůže být zmocněncem. Z povahy věci však vyplývá, že to nemůže být další právnická osoba a půjde tak fakticky o fyzickou osobu, jejíž svéprávnost není nijak omezena. Je pochopitelné, jak ostatně ukládá i TOPO, že zmocněncem nemůže být osoba, která má ve stejném řízení postavení obviněného, svědka nebo poškozeného.

Zmocněnec je dle občanského zákoníku zmocněn zpravidla plnou mocí, v níž je uveden rozsah zástupčího oprávnění zmocněnce. Plná moc nemusí mít ze zákona písemnou formu, avšak aplikací výkladu § 441 odst. 2 ObčZ lze dovodit, že pro účely zastoupení právnické osoby v trestním řízení je písemná forma plné moci nezbytná.

8.3.2. Opatrovník

Institut opatrovníka představuje řešení situace, při níž nelze z nějakého důvodu použít předchozí postup. Stejně jako v případě zmocněnce zákon neobsahuje pozitivní vymezení požadavků na osobu opatrovníka. Teoreticky je možné, aby opatrovníkem byla i osoba právnická. Podmínkou pro ustanovení osoby opatrovníkem je souhlas této osoby. Za opatrovníka nelze dle ustanovení § 34 odst. 5 TOPO ustanovit osobu, o které lze mít důvodnou obavu, že má takový zájem na výsledku řízení, že nebude řádně hájit zájmy právnické osoby.

²⁸ § 21 odst. 4 OSŘ

Opatrovníka lze ustanovit v těchto případech: je zde neslučitelné postavení osob, které mají činit úkony v řízení, protože jsou ve stejném řízení buď obviněným, poškozeným anebo svědkem; neexistuje fyzická osoba, která by byla způsobilá činit úkony právnické osoby dle § 34 odst. 1 nebo odst. 2 TOPO; právnické osobě nebo jejímu zmocněnci není možno doručit písemnosti; pokud existuje mezi osobami oprávněnými činit úkony a právnickou osobou střet zájmů, který se nepodařilo jinak vyřešit.

Ustanovení opatrovníka provádí soud (předseda senátu a v přípravném řízení soudce) usnesením. Proti tomuto usnesení není stížnost přípustná (§ 141 odst. 2 TrŘ) a usnesení tak nabývá právní moci a vykonatelnosti dnem oznámení. Usnesení se oznamuje právnické osobě a tomu, kdo je ustanovován opatrovníkem. Zde může velmi jednoduše dojít k potenciálně komplikované situaci. Zákon totiž stanovuje jako předpoklad ustanovení opatrovníkem souhlas této osoby. Pokud by se však po oznámení usnesení opatrovníkovi zjistilo, že tento se svým ustanovením nesouhlasí, není cesty, jak se proti tomuto postupu bránit s výjimkou snad ústavní stížnosti. *De lege ferenda* se tak jeví značně nepraktickým a nepochopitelným ustanovení o nemožnosti podání stížnosti proti usnesení, jímž je ustanovován opatrovník.

8.4. Nepřítomnost právnické osoby při hlavním líčení

Obecně se hlavní líčení koná v přítomnosti členů senátu, státního zástupce a obžalovaného. Je však možné konat hlavní líčení i v nepřítomnosti obžalovaného. Speciální úpravu pro tento případ přináší i zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Hlavní líčení bez přítomnosti právnické osoby, či přesněji osob jednajících za ni, může probíhat za těchto předpokladů: osoba, která je oprávněna činit za právnickou osobu úkony se bez řádné omluvy nedostaví, právnická osoba byla řádně a včas předvolána, obžalované právnické osobě byla obžaloba řádně doručena, bylo dodrženo ustanovení o zahájení trestního stíhání a právnické osobě bylo umožněno prostudovat spisy a učinit návrhy na doplnění vyšetřování.

Speciální úpravou se na rozdíl od subsidiárně použitelných ustanovení trestního řádu nevyžaduje, aby v hlavním líčení bylo možno věc spolehlivě rozhodnout a účelu trestního řízení dosáhnout i bez přítomnosti obžalovaného²⁹. Dalším obecným ustanovením trestního řádu, které se na trestní řízení proti právnickým osobám nepoužije, je § 202 odst. 4. Trestní řád neumožňuje konat hlavní líčení v nepřítomnosti, pokud je obžalovaný ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody. Tato podmínka není na právnickou osobu aplikovatelná. Zároveň stanoví další podmínku, že obžalovaný nesmí být stíhán pro trestný čin, jehož horní hranice trestní sazby převyšuje pět let. Toto

²⁹ na rozdíl od smyslu ust. § 202 odst. 2 TrŘ

ustanovení nebude na trestní řízení proti právnické osobě rovněž aplikováno, protože právnické osobě nelze vzhledem k její povaze uložit trest odnětí svobody. Ze stejného důvodu nebude ani aplikovatelné ustanovení o nutné obhajobě, jak dále stanovuje § 202 odst. 4 TrŘ³⁰.

Na trestní řízení proti právnickým osobám však budou aplikovatelné požadavky na dodržení práva na spravedlivý proces, stejně jako další zásady trestního řízení.

9. Právo na obhajobu

Mezi základní práva obviněného bezpochyby patří i právo na obhajobu. Toto právo samozřejmě platí i pro trestní řízení proti právnickým osobám. Toto právo je zaručeno i ústavně, Listinou základních práva a svobod v čl. 40 odst. 3, je také zmiňováno Mezinárodním paktem o občanských a politických právech v čl. 14 odst. 3. Jelikož na právnickou osobu se také vztahují základní práva a svobody, jak bylo naznačeno výše, bude disponovat i právem na obhajobu³¹. Právo na obhajobu má dvě složky: materiální a formální.

9.1. Materiální složka práva na obhajobu

Materiální složka se projevuje v právu obviněného hájit se sám. Může se tedy vyjadřovat ke všem skutečnostem, které se mu kladou za vinu, k důkazům o nich, má právo uvádět okolnosti a důkazy svědčící v jeho prospěch, včetně práva důkazy provádět, činit návrhy a podávat žádosti a opravné prostředky a právo osobně se účastnit na projednávání věci. Tyto úkony může v trestním řízení vykonávat obviněná právnická osoba prostřednictvím osob, které za ni jednájí (jak bylo uvedeno v předchozí kapitole). Tyto osoby jsou však osobami odlišnými od obhájce. Obhájce je v trestním řízení postaven vedle osoby, která sama jedná za obviněnou právnickou osobu.

9.2. Formální složka práva na obhajobu

Formální složka práva na obhajobu se především projevuje tím, že právnická osoba je oprávněna zvolit si obhájce a radit se s ním. Není při tom omezena co do počtu zvolených obhájců. Může jít o jednoho stejně tak o vícero. Osoba, která činit za právnickou osobu v trestním řízení

30 o neaplikovatelnosti ustanovení o nutné obhajobě hovoří přímo TOPO v ust. § 35 odst. 2

31 Právo na obhajobu přiznal právnickým osobám i Evropský soud pro lidská práva v rozsudku *Société Stenuit v Francie* ze dne 27. 2. 1992, Série A, č. 232

úkony podle předchozí kapitoly, je rovněž oprávněna zvolit právnické osobě obhájce.

V trestním řízení proti právnickým osobám není vyloučeno přiznání obhájce nemajetnému obviněnému bezplatně nebo za sníženou odměnu, jak je popsáno v ust. § 33 odst. 2 TrŘ. Jakkoliv může použitelnost tohoto ustanovení znít při použití na případ právnické osoby paradoxně, není zákonem ani praxí vyloučena. O poskytnutí obhájce bezplatně nebo za sníženou odměnu rozhoduje soud buď na návrh obviněného, pokud se prokážou okolnosti obviněným tvrzené za pravdivé, nebo bez návrhu, pokud okolnosti umožňující použití tohoto institutu vyplývají ze shromážděných důkazů. Velký význam pro použití tohoto institutu bude mít např. rozhodnutí o zamítnutí insolvenčního návrhu pro nedostatek majetku případně rozhodnutí o zastavení exekuce pro nemajetnost, z nichž je majetková situace obviněné právnické osoby zřejmá. Náklady bezplatné obhajoby nebo část nákladů obhajoby za sníženou odměnu nese stát.

9.3. Nutná obhajoba

Zákon o trestním řízení proti právnickým osobám v ustanovení § 35 odst. 2 výslovně vylučuje užití institutu nutné obhajoby dle trestního řádu. Je pochopitelné, že některé důvody, jež trestní řád pro nutnou obhajobu stanovuje v ust. § 36 a 36a TrŘ, nebudou aplikovatelné na trestní řízení proti právnickým osobám už z důvodu jejich odlišné povahy. Nemohou se například ocitnout ve vazbě, nebudou zbaveny způsobilosti k právním úkonům, nemohou uprchnout ani být zadrženy. Z důvodu, že právnické osobě nelze uložit trest odnětí svobody v žádné výměře a tedy ani tak, aby jeho horní hranice přesahovala pět let, odpadá i tento důvod pro nutnou obhajobu.

9.4. Ustanovený obhájce

Jelikož je v trestním řízení proti právnické osobě vyloučena nutná obhajoba, nebude přicházet v úvahu ani případné ustanovení obhájce, a to s jedinou výjimkou – při žádosti obviněné právnické osoby za splnění podmínky nároku na bezplatnou obhajobu jak je popsáno výše.

Dovolím si však nesouhlasit s touto konstrukcí tuzemského zákonodárce. Může totiž nastat situace, že všechny osoby, jež mohou jednat jménem obviněné právnické osoby, jsou samy trestně stíhány a jejich zájmy mohou kolidovat se zájmy právnické osoby. Dle české právní úpravy přichází v úvahu ustanovení opatrovníka. Například dle rakouské úpravy je toto situací, kdy soud ustanoví právnické osobě obhájce³². Opatrovník totiž nemusí disponovat takovými odbornými znalostmi,

³² Blíže viz Jelínek, J., Herczeg, J. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim – Komentář s judikaturou. Praha: Leges 2012, s. 213: „*Například rakouský zákon o odpovědnosti sdružení za trestné činy (Bundesgesetz über die Verantwortlichkeit von Verbänden für Straftaten, BGBl. I Nr. 151/2005, (Versverantwortlichkeitsgesetz – VbVG) spojuje nutnou obhajobu s nemožností doručovat stíhané právnické osobě*

aby mohl právnickou osobu fundovaně zastupovat, kdežto obhájce, kterým může být dle § 35 odst. 1 TrŘ být pouze advokát, těmito znalostmi jistě disponovat bude.

10. Předvolání, předvedení a pořádková pokuta

Jak už bylo řečeno dříve, v trestním řízení proti právnické osobě je zpravidla možno použití zajišťovacích institutů upravených trestním řádem. Mezi tato opatření patří i předvolání, předvedení a pořádková pokuta. Jelikož se jejich užití může lišit v důsledku toho, zda jsou použita proti právnické či proti fyzické osobě, věnuji jim samostatnou kapitolu.

Základním smyslem těchto zajišťovacích opatření patří zajištění účasti právnické osoby v řízení. Mohou směřovat jak proti samotné právnické osobě, tak proti osobě fyzické, která buď jedná jménem právnické osoby, nebo jedná za ni.

10.1. Předvolání a předvedení

Proti právnické osobě je jednoznačně použitelným institutem předvolání. To je přímo právnické osobě adresováno. Účast právnické osoby na jednání u soudu se projeví účastí statutárního orgánu, zmocněného zaměstnance, vedoucího odštěpného závodu, prokuristy, zmocněnce či opatrovníka, tedy fyzických osob oprávněných jednat jménem právnické osoby nebo za právnickou osobu. Pokud se právnická osoba výše popsaným způsobem na jednání nedostaví, může se řízení konat v její nepřítomnosti. Pokud fyzická osoba oprávněná jednat jménem nebo za právnickou osobu „*přes předchozí napomenutí ruší řízení nebo se k soudu, státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu chová urážlivě, nebo pokud bez dostatečné omluvy neuposlechne příkazu nebo nevyhoví výzvě, které jí byly dány podle trestního řádu nebo podle tohoto zákona* (pozn. TOPO), může být právnické osobě uložena pořádková pokuta do 500.000,- Kč.“ Zásadní je, že v tomto případě je pořádková pokuta uložena právnické osobě a nikoliv osobě fyzické, jejíž konání či nekonání uložení pořádkové pokuty způsobilo.

K zajištění účasti fyzické osoby je naproti tomu možné použít instituty předvolání, předvedení i pořádkové pokuty dle § 36 odst. 1, 2 TOPO. Fyzická osoba v tomto smyslu jedná za

úřední dokumenty. Tak podle § 16 (doručování a nutná obhajoba) se oznámení o zahájení vyšetřování (§ 50 StPO), návrh na uložení peněžitého trestu, předvolání k hlavnímu líčení a veřejnému zasedání o odvolání, jakož i další předvolání a vyzvání dle § 200 odst. 4, § 201 odst. 1 a 4, stejně jako § 203 odst. 1 a 3 se doručují do vlastních rukou členovi orgánu, který je oprávněn za právnickou osobu jednat. Jsou-li všichni členové těchto orgánů sami podezřelí ze spáchání trestného činu, ustanoví soud obviněné právnické osobě z úřední povinnosti obhájce. Ustanovený obhájce je povinen činit všechny kroky, které jsou nezbytné k ochraně zájmů právnické osoby. Ustanovení obhájce končí s prvním úkonem zástupce právnické osoby nebo zvoleného obhájce.“

právníckou osobu, nejedná vlastním jménem, je odlišná od osoby obviněné, poškozeného i svědka. Proti takovéto fyzické osobě tak nelze užít jiných zajišťovacích opatření než předvolání, předvedení a pořádkovou pokutu, které by přicházely v úvahu k použití proti obviněnému. Teorie hovoří o „osobě odlišné od obviněného, přesto v postavení obviněného“. Zákon navíc odlišuje od ostatních fyzických osob jednajících jménem nebo za právníckou osobu opatrovníka, kterému je možno uložit pořádkovou pokutu do výše 50.000,- Kč.

Předvedení fyzické osoby jednajících jménem nebo za právníckou osobu je podmíněno jejím předchozím předvoláním, což vyplývá z formulace „*může být předvedena, pokud byla řádně předvolána*“. Zde vyvstává otázka, zda je dostačující předvolání pouze právnícké osoby, nebo zda je nutné předvolat přímo konkrétní fyzickou osobu. Odborná literatura zastává názor, že pokud má být aplikováno předvedení, musí být předvolána přímo konkrétní fyzická osoba jednajících jménem nebo za obviněnou právníckou osobu. V případě předvolání pouze právnícké osoby nelze institut předvedení uplatnit.

Další podmínkou pro uplatnění institutu předvedení je z logiky věci vyplývající nedostavení se této osoby. Tím se myslí fyzická nepřítomnost na správném místě ve správný čas, kdy pochopitelně musí být splněny oba tyto aspekty.

Předvést osobu je možné pouze tehdy, pokud se tato nedostavila *bez dostatečné omluvy*. Posouzení, zda v daném případě půjde o omluvu dostatečnou či nedostatečnou, nechává zákon na soudu. Je ovšem jasné, že nedostavení se bez jakékoliv omluvy bude jistě splňovat podmínky pro předvedení.

Zároveň musí být zpravidla osoba na možnost předvedení upozorněna. Toto upozornění, ač není zákonem vyžadovanou podmínkou, je v praxi v naprosté většině případů součástí předvolání, má tak charakter jakéhosi poučení.

10.2. Pořádková pokuta

Účelem pořádkové pokuty je zajištění řádného průběhu trestního řízení a zároveň také zajištění autority orgánů činných v trestním řízení. Jde o sankci svého druhu, a to za pořádkový delikt. Je možno na ni nahlížet jako na represivní opatření, ale zároveň i jako na opatření preventivní.

Pořádkovou pokutu lze uložit, pokud se osoba chová jedním z následujících způsobů: přes předchozí napomenutí řízení ruší, chová se urážlivě k soudu, státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu, nebo neuposlechne bez dostatečné omluvy příkaz nebo nevyhoví výzvě, které jí byly dány podle trestního řádu nebo podle zákona o trestní odpovědnosti právníckých osob.

Pořádkovou pokutu je možno uložit i opakovaně, pokud se jednání fyzická osoba jednající jménem nebo za právnickou osobu opakovaně projevuje jedním ze tří způsobů uvedených výše. V případě vyšší společenské škodlivosti či obecně závažnější povahy onoho jednání a při předchozím napomenutí či uložení pořádkové pokuty přichází v úvahu i naplnění skutkové podstaty přečinu pohrdání soudem dle § 336 TrZ. Není však možné totéž chování postihnout zároveň pořádkovou pokutou dle TOPO a zároveň jako trestný čin dle TrZ.

11. Výslech a závěrečná řeč

Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob stanovuje speciální úpravu pro některé fáze trestního řízení, konkrétně v této kapitole se budu zabývat těmito zvláštnostmi při hlavním líčení a veřejném zasedání, pokud je vedeno společné trestní řízení proti osobě fyzické i osobě právnické.

Společné trestní řízení proti osobě fyzické i osobě právnické je podmíněno trestní odpovědností obou těchto osob. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob ve svém § 9 odst. 3 výslovně stanoví, že trestní odpovědnost právnické osoby nevyklučuje trestní odpovědnost osoby fyzické. Zároveň, jak vyplývá z ust. § 31 odst. 2 TOPO, se posuzuje trestní odpovědnost obviněné právnické osoby a obviněné fyzické osoby samostatně. Jak již bylo zmíněno výše, úkony trestního řízení mají být činěny nejprve vůči osobě fyzické a až poté vůči osobě právnické.

11.1. Hlavní líčení

Hlavní líčení je obecně považováno za nejdůležitější fázi trestního řízení, rozhoduje se při něm o vině a trestu, jakožto o nejzávažnějších otázkách trestního řízení vůbec. Naplňuje smysl a účel trestního řízení jako takového. Důležitou částí hlavního líčení je dokazování, jež mohou strany trestního řízení ovlivnit co do rozsahu a průběhu. To ve spojení se závěrečnými řečmi dává stranám možnost ovlivnit do značné míry závěrečné rozhodnutí soudu. Průběh hlavního líčení je tak podrobně popsán v § 196 až 230 TrŘ. Tato ustanovení jsou obecně použitelná i na trestní řízení proti právnickým osobám, pokud nestanoví TOPO úpravu speciální. O některých ze zvláštností již bylo psáno výše (konání hlavního líčení v nepřítomnosti právnické osoby, instituty předvolání, předvedení a pořádkové pokuty).

11.1.1. Výslech

Výslech obžalovaného je jednak významným důkazním prostředkem, který má pomoci objasnit skutkový děj, jednak se jedná o významný prostředek obhajoby. Podle zásady volného hodnocení důkazů je na soudu, které důkazní prostředky budou v hlavním líčení provedeny a jak budou následně hodnoceny. Soudu nelze přikazovat, jaké důkazní prostředky by měl provést³³. Na soudu je rovněž i pořadí, v jakém budou jednotlivé důkazní prostředky prováděny, s podmínkou, že jako první musí být proveden výslech obžalovaného. Tato podmínka vychází ze zásady kontradiktornosti procesu, kdy má být obžalovanému umožněno reagovat na právě přednesenou obžalobu. Pokud je v řízení uplatňován nárok poškozeného na náhradu škody nebo nemajetkové újmu, je tento přednesen ještě před výslechem obžalovaného, aby se obžalovaný mohl ve své výpovědi vyjádřit i k tomuto nároku.

Smyslem výslechu obžalovaného je zjistit jeho stanovisko ve věci. To má dopad na soud, který může na základě dojmu, který z výslechu obžalovaného nabyde, změnit pořadí důkazních prostředků, provést další dosud nenavržené důkazy či případně hlavní líčení odročit.

V případě společného řízení proti právnické osobě a proti osobě fyzické mají tyto osoby postavení spolu-obviněných³⁴. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob upravuje pořadí výslechů tak, že nejprve se vyslechne fyzická osoba a až poté osoba právnická dle ust. § 37 odst. 1. Pokud bude obžalováno více fyzických osob, proběhnou nejprve výslechy všech fyzických osob. Zákonodárce používá v ustanovení upravující tuto fázi trestního řízení nepřesného pojmu „zástupce právnické osoby“. Jak však bylo vysvětleno výše, zákon rozlišuje jednání jménem právnické osoby a jednání za právnickou osobu. I občanský soudní řád rozlišuje jednání právnické osoby jako účastníka řízení a jednání osoby, která právnickou osobu pouze zastupuje. Jednání za právnickou osobu lze přičítat obhájci (§ 35 TOPO), zmocněnci (§ 34 odst. 2 TOPO) a opatrovníku (§ 34 odst. 5 TOPO). Jednání fyzické osoby uvedené v § 34 odst. 1 TOPO je však ze strany trestního práva považováno přímo za jednání právnické osoby³⁵. Jelikož smyslem výslechu je objasnění skutkového stavu věci, jeví se jako nelogické vyslýchat např. obhájce právnické osoby, ačkoliv to zákon dle doslovného výkladu o výslechu zástupce právnické osoby takto stanoví. Významný je z hlediska účelu trestního řízení výslech fyzické osoby jednající jménem právnické osoby dle § 34 odst. 1, popř. zmocněnce právnické osoby dle § 34 odst. 2, protože ti budou disponovat relevantními informacemi a budou schopni popsat stanovisko obviněné v trestním řízení.

33 viz R 3/1990

34 resp. spolu-obžalovaných dle § 12 odst. 8 TrŘ

35 srov. § 21 OSŘ

11.1.2. Závěrečná řeč

I tento institut obecně upravený trestním řádem má svou speciální úpravu v zákoně o trestní odpovědnosti právnických osob. Obecně je možno říci, že zákon upřednostňuje postavení obžalované fyzické osoby na úkor fyzické osoby jednající za osobu právnickou.

Závěrečné řeči následují po skončení dokazování, jsou obecně upraveny v § 216 – 218 TrŘ, bezprostředně předcházejí rozhodnutí soudu ve věci. Slouží k přednesení názoru na věc, k rozboru skutkových okolností případu, odůvodnění aplikace vybraných právních norem s dopadem na otázky viny a trestu (případně též na otázku o nárocích poškozeného). Je zde patrné široké uplatnění práva na obhajobu obžalovaného, protože je mu umožněno reagovat i na závěrečné řeči svých předřečníků, tedy státního zástupce a též poškozeného. Pořadí závěrečných řečí při společném řízení proti právnické i fyzické osobě je takovéto:

- 1) státní zástupce³⁶
- 2) poškozený – pokud mu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, byla mu způsobena majetková nebo nemajetková újma, nebo se na jeho úkor pachatel trestného činu obohatil³⁷
- 3) zúčastněná osoba – jejíž věc nebo jiná majetková hodnota byla zabráná nebo podle návrhu má být zabráná³⁸
- 4) obhájce právnické osoby³⁹
- 5) zástupce právnické osoby – fyzická osoba jednající jménem obžalované právnické osoby, zmocněnec či opatrovník⁴⁰
- 6) obhájce fyzické osoby – jakožto obhájce obžalované fyzické osoby jde o osobu odlišnou od obhájce obžalované právnické osoby⁴¹
- 7) fyzická osoba – jakožto obžalovaný

Tak jako má obžalovaná fyzická osoba přednost při provádění jednotlivých úkonů hlavního líčení, má i při závěrečné řeči jisté privilegium – tedy právo na to, aby její závěrečná řeč zazněla jako poslední a umožnila jí tak reagovat na všechny strany řízení, které své závěrečné řeči přednesly před ní. Jde tedy opět o promítnutí upřednostnění práv obžalované fyzické osoby před právy obžalované právnické osoby. Tyto osoby mají v zásadě rovné postavení. Při konfliktních a mezních situacích se však zákonodárce přiklání k upřednostnění základních práv fyzické osoby před konstruktem právnické osoby. To je dáno i případným důsledkem trestního řízení – fyzické osobě hrozí v případě trestu především omezení její svobody, kdežto právnické osobě hrozí hlavně její

36 jako orgán činný v trestním řízení dle § 12 odst. 1 TrŘ

37 § 12 odst. 6 TrŘ, § 43 odst. 1 TrŘ

38 § 12 odst. 6 TrŘ, § 42 TrŘ

39 § 35 TOPO

40 § 34 odst. 1, 2, 5 TOPO

41 § 216 odst. 2 TrŘ, může jít pouze o advokáta dle § 35 odst. 1 TrŘ

případný zánik, jako nejtěžší trest, jaký jí může být udělen. Ten se však v důsledku rovná zmenšení majetkové sféry jiných fyzických osob, které se na právnické osobě podílely. Pokud by stejného procesního postavení podle pořadí uvedeného výše dosáhlo více osob, je pořadí jejich závěrečných řečí ponecháno na úvaze předsedovi senátu.

11.1.2.1. Replika

Stejně jako v trestním řízení vedeném výlučně proti fyzické osobě je i v trestním řízení proti právnické osobě přípustná replika obecně upravená v ustanovení § 216 TrŘ. Přípuštění repliky je ponecháno na úvaze předsedy senátu, ale pokud je přípuštěna, musí být dodrženo pořadí stanovené § 37 odst. 2 TOPO. Osoba nemusí svého práva uděleného replikou využít, ale pokud jedné osobě přiznáno, musí být tato možnost udělena všem.

11.1.3. Poslední slovo

Poslední slovo je uděleno předsedou senátu po skončení závěrečných řečí a před odebráním se senátu k závěrečné poradě. Jde o výhradní právo obžalovaného, který tak může naposledy shrnout vlastní obhajobu, přispět k ovlivnění rozhodování soudu ve svůj prospěch, případně zvrátit rozhodnutí o ukončení dokazování. Obžalovaný nesmí být při posledním slově jakkoliv rušen. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob upravuje pořadí posledního slova pro společné řízení proti fyzické i právnické osobě, když stanovuje, že dle § 37 odst. 2 TOPO musí být poslední slovo nejprve uděleno zástupci obžalované právnické osoby a až poté obžalované osobě fyzické.

Analogický postup bude aplikován u konečných návrhů. Ty jsou podobné závěrečným řečem a jsou přednášeny na závěr veřejného zasedání, jak vyplývá z § 235 odst. 3 TrŘ. Tato varianta není zákonem o trestní odpovědnosti právnických osob výslovně upravena. Jsem však toho názoru, že se na veřejné zasedání použijí stejná pravidla a stejné postupy jako na hlavní líčení, pokud půjde o společné řízení proti osobě právnické i fyzické.

12. Vykonávací řízení

12.1. Obecně k vykonávacímu řízení

Vykonávací řízení je obecně popsáno v trestním řádu, konkrétně v ustanoveních § 315 a násl. Tato se užijí i při vykonávacím řízení proti právnické osobě, nestanoví-li zákon o trestní odpovědnosti právnických osob odlišný postup.

Vykonávací řízení představuje samostatnou část trestního řízení. Dříve bylo dokonce řazeno na pomezí práva trestního a správního⁴² Účelem vykonávacího řízení je dosáhnout účinnosti ochrany společenských vztahů výkonem rozhodnutí vydaných orgány činnými v trestním řízení⁴³. O samostatné stadium trestního řízení se však vykonávací řízení označuje pouze tehdy, jde-li o výkon odsuzujícího rozsudku.

Podle trestního řádu obecně platí, že rozhodnutí vykonává ten orgán, který rozhodnutí učinil. Pokud jde o rozhodnutí, které souvisí s výkonem trestu a ochranných opatření, pak jej činí soud, který ve věci rozhodl v prvním stupni⁴⁴. O opatřeních nutných k výkonu trestů a ochranných opatření a k vymáhání nákladů trestního řízení, zejména vyrozumívání jiných orgánů a osob, jimž přísluší spolupůsobení při výkonu těchto rozhodnutí, činí vykonávací řízení předseda senátu soudu, jež ve věci rozhodl v prvním stupni.

Pro to, aby trest mohl být vykonán, musí být splněny následující požadavky:

- 1) musí tu být rozhodnutí soudu, jímž byl uložen trest – půjde tedy o rozsudek nebo trestní příkaz,
- 2) rozhodnutí, kterým byl trest uložen, musí být vykonatelné (zároveň i pravomocné),
- 3) rozhodnutí musí být vykonáno ihned – jde o aplikaci zásady bezodkladnosti výkonu,
- 4) výkon trestu má být proveden bez přerušení – jako aplikace zásady nepřerušitelnosti výkonu,
- 5) výkon trestu musí odpovídat druhu uloženého trestu, danému způsobu jeho výkonu stejně jako výměře, jakou soud uvedl v rozhodnutí – tím je naplněna zásada korespondence výkonu obsahu rozhodnutí,
- 6) výkon trestu má působit výchovně na toho, kdo je výkonu podroben – projev zásady výchovného vlivu výkonu rozhodnutí.

42 srov. Prušák, J., Československé řízení trestní. Praha: Všehrd 1921, s. 15; Miřička, A. Trestní právo procesní. Praha: Všehrd 1932, s. 2

43 Jelínek, J. a kolektiv, Trestní právo procesní. Praha: Leges 2011, s. 733

44 srov. č. 18/1974 Sb. rozh. tr.

12.2. Výkon trestu zrušení právnické osoby

12.2.1. Průběh trestu zrušení právnické osoby

Trest zrušení právnické osoby je v zákoně o trestní odpovědnosti právnických osob upraven ustanovením § 16. Jde o druh trestu specifický pouze pro právnické osoby a je možno říci, že je to zároveň trest nejzávažnější, tedy „nejtěžší“. Jeho uložení a výkon směřují k úplnému zániku existence právnické osoby. Právnická osoba pak v důsledku jeho uložení přestane existovat jako subjekt práva. Výkon trestu zrušení právnické osoby následuje po právní moci rozsudku, kterým byl uložen. Právnická osoba však nezaniká přímo nabytím právní moci tohoto rozsudku, ale likvidací vedoucí k jejímu zániku jako právního subjektu. Trest zrušení právnické osoby je tak vykonán její likvidací. Ta však nemusí proběhnout vždy. Například může nastat varianta, že likvidátor podán insolvenční návrh a ten bude zamítnut pro nedostatek majetku či může být již prohlášený konkurz následně z důvodu nedostatku majetku zrušen.

Jak bylo uvedeno výše, předpokladem pro výkon trestu je vykonatelné rozhodnutí orgánu. Vykonatelnost je u rozsudku podmíněna jeho právní mocí, vykonatelnosti a právní moci nabývá rozhodnutí současně. Právní moc představuje důležitou vlastnost rozhodnutí, které má svůj důsledek nezměnitelnost rozhodnutí a jeho závaznost (neboli materiální právní moc). Za nezměnitelné jsou označována ta rozhodnutí, proti kterým již zákon nepřipouští žádný řádný opravný prostředek. Nabytím právní moci také vzniká překážka věci rozsouzené (*exceptio rei iudicatae*). K okamžiku nabytí právní moci rozsudku se podrobně vyjadřuje § 139 odst. 1 TrŘ: „Rozsudek je pravomocný, a nestanoví-li tento zákon něco jiného i vykonatelný: a) jestliže zákon proti němu odvolání nepřipouští b) jestliže zákon proti němu odvolání připouští, avšak aa) odvolání ve lhůtě podáno nebylo, bb) oprávněné osoby se odvolání výslovně vzdaly nebo je výslovně vzaly zpět, nebo cc) podané odvolání bylo zamítnuto“. Pokud odvolací soud odvolání odmítne, a to pro formální důvody (§ 235 odst. 3 TrŘ), nabývá rozsudek právní moci vyhlášením takového rozhodnutí odvolacího soudu.

12.2.2. Likvidátor

Výkon trestu zrušení právnické osoby nařizuje předseda senátu soudu, jenž ve věci rozhodoval v prvním stupni. V nařízení výkonu rozhodnutí je předsedou senátu jmenován likvidátor. Obecně lze osobu jmenovat likvidátorem pouze s jejím souhlasem. Postup jmenování

likvidátora však není zákonem blížeji upraven. Odborní autoři k tomu uvádějí: „Nabízejí se prakticky dvě varianty: a) likvidátor je jmenován předsedou senátu opatřením, proti němuž není žádný opravný prostředek přípustný, ovšem opatření může předseda senátu kdykoliv ze závažných důvodů změnit. Jde o normu upravující trestní proces, tato norma výslovně neuvádí, že o výběru likvidátora předseda senátu rozhodne (v takovém případě by rozhodoval usnesením), proto předseda senátu jmenuje likvidátora opatřením, podobně jako opatřením přibírá znalce nebo ustanovuje obhájce, b) likvidátor je jmenován usnesením vydaným předsedou senátu vydaným podle § 200e OSŘ. Tato varianta vychází z ustanovení § 38 odst. 2 TOPO, podle něhož se při likvidaci právnické osoby má postupovat podle jiného právního předpisu upravujícího likvidaci právnické osoby zrušené soudem, nestanoví-li zákon o trestní odpovědnosti právnických osob jinak.⁴⁵“ Z dalšího textu je patrné, že existují určité pochybnosti o zvolení varianty jmenování likvidátora usnesením dle § 200e OSŘ. Předně by část trestního řízení upravoval předpis, který je určený k úpravě řízení občanského a dále je patrné, že by toto ustanovení nemohlo být využito komplexně se všemi svými odstavci (např. § 200e odst. 1 stanovuje, že pro řízení je příslušný krajský soud, u něhož je obchodní společnost zapsána v obchodním rejstříku). Autoři tak pokračují: „Ze všech shora uvedených důvodů a z důvodu značných praktických výhod máme za to, že správná je varianta pod písmenem a), tedy že likvidátora předseda senátu soudu prvního stupně jmenuje opatřením“⁴⁶.

Proti opatření není přípustný žádný opravný prostředek. Pokud by likvidátor se svým jmenováním nesouhlasil, může požádat soud o zproštění funkce likvidátora, případně se této funkce vzdát. Soud by byl povinen v takovém případě likvidátorovi vyhovět, protože jinak by likvidátora zkracoval na jeho právech a dopustil by se tím nesprávného úředního postupu, za který by stát případně odpovídal.

Pokud likvidátor se svým jmenováním souhlasí, ujme se funkce okamžikem oznámení jmenování – tedy okamžikem, kdy bude likvidátorovi doručeno písemné vyhotovení opisu opatření o jmenování likvidátorem.

Na osobu likvidátora nejsou zákonem o trestní odpovědnosti právnických osob kladeny žádné zvláštní nároky. Můžeme dovodit, že se použije obecná podmínka stanovená v § 189 odst. 1 ObčZ: „Při vstupu do likvidace povolá příslušný orgán právnické osobě likvidátora; likvidátorem může být jen osoba způsobilá být členem statutárního orgánu.“ Způsobilost být členem statutárního orgánu mají jak osoby fyzické, tak osoby právnické. Dle § 190 ObčZ je rovněž možné povolat k likvidaci právnické osoby likvidátorů několik. Tito likvidátoři budou tvořit kolektivní orgán. Likvidátorovu odměnu stanovuje soud, který jej jmenoval.

45 Šámal, P., Dědič, J., Gřivna, T., Púry, F., Říha, J., Trestní odpovědnost právnických osob Komentář. Praha: C. H. Beck 2012, s. 703 - 704

46 Šámal, P., Dědič, J., Gřivna, T., Púry, F., Říha, J., Trestní odpovědnost právnických osob Komentář. Praha: C. H. Beck 2012, tamtéž

12.2.3. Postup při likvidaci

Obecně zanikne právnická osoba výmazem z věcného rejstříku. Veřejnými rejstříky je myšlen především obchodní rejstřík, který plní funkci veřejného rejstříku pro obchodní korporace, tedy obchodní společnosti a družstva. Zvláštností jsou státní příspěvkové organizace. Ty se totiž do žádného veřejného rejstříku nezapisují, a jakožto právnická osoba nepodléhající zápisu do veřejného rejstříku zanikají skončením likvidace dle § 186 odst. 2 ObčZ.

Účelem likvidace je vypořádat majetkové poměry zrušené právnické osoby, tedy vyrovnat závazky jak vůči věřitelům, tak vůči případným zaměstnancům a vyčlenit z majetku společnosti čistý likvidační zůstatek. Na postup likvidace se použijí ustanovení občanského zákoníku v § 187 – 209. Mezi povinnosti likvidátora patří i podání insolvenčního návrhu, pokud se dozví o úpadku jím likvidované právnické osoby⁴⁷. Zároveň je nutno zohlednit hledisko náležité pečlivosti, při jejímž vynaložení se likvidátor o úpadku právnické osoby dozvědět měl. Při vyhlášení úpadku vykonává likvidátor svou působnost pouze v rozsahu, v jakém nepřešla na insolvenčního správce.

Pokud likvidátor porušuje své povinnosti, může jej předseda senátu odvolat dle § 38 odst. 3 TOPO, a to jednak na návrh osoby, která prokáže právní zájem, nebo bez návrhu.

12.3. Výkon trestu zákazu plnění veřejných zakázek, účasti v koncesním řízení nebo ve veřejné soutěži

Tento druh trestu není, obdobně jako trest zrušení právnické osoby, upraven v trestním zákoníku a pro jeho výkon nenalezneme ani přímo určené ustanovení v trestním řádu. Jde o trest, který je upravený pouze v zákoně o trestní odpovědnosti právnických osob, a sice v § 21. Je však možné na tento druh trestu pohlížet jako na svého druhu zvláštní trest zákazu činnosti. Proto je možné v rozsahu, v jakém je výkon tohoto trestu neupraven zákonem o trestní odpovědnosti právnických osob, odkázat na ustanovení § 350 TrŘ upravující obecně výkon trestu zákazu činnosti.

Soudem příslušným k úkonům vykonávacího řízení je v případě tohoto trestu soud, který ve věci rozhodoval v prvním stupni bez ohledu na to, že tento trest mohl být uložen až soudem odvolacím. Pro výkon tohoto trestu je důležitý dozor, tedy sledování výkonu trestu. Zde se nabízí několik orgánů, které by jej měl činit, a soud bude oprávněn je o jejich spolupráci požádat. Půjde jednak o Úřad pro ochranu hospodářské soutěže, jakožto orgán vykonávající dohled nad

⁴⁷ dle § 98 odst. 2 zák. č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení

dodržováním zákona č. 137/2006 Sb., o veřejných zakázkách, a také zákona č. 139/2006 Sb., koncesní zákon. Dále může připadat v úvahu ministerstvo pro místní rozvoj, které vede rejstřík osob se zákazem plnění veřejných zakázek stejně jako rejstřík osob se zákazem plnění koncesní smlouvy. Oba tyto orgány jsou povinny vyhovět dožádání soudu dle § 8 TrŘ. Jednoznačná úprava pro dohled nad výkonem tohoto druhu trestu však chybí.

Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob odkazuje při výkonu tohoto druhu trestu na ustanovení trestního řádu a trestního zákoníku. Z těchto odkazů vyplývá mimo jiné i možnost započtení do doby trestu zákazu plnění veřejných zakázek, účasti v koncesním řízení nebo ve veřejné soutěži dobu, po kterou bylo pachateli odňato rozhodnutím podle jiného právního předpisu nebo na základě opatření orgánu veřejné moci oprávnění k činnosti, která je předmětem zákazu ještě před vynesením pravomocného rozsudku⁴⁸. Dále je také možné dovodit, že i na trestní řízení proti právnickým osobám bude možno při výkonu tohoto druhu trestu možno použít ustanovení o žádosti odsouzeného o upuštění od výkonu zbytku trestu⁴⁹, jestliže se odsouzená právnická osoba v době výkonu trestu způsobem svého dalšího jednání a fungování prokázala, že dalšího výkonu tohoto trestu není třeba. Oba tyto instituty lze pro trestní řízení proti právnickým osobám užít, jde o zmírnění tvrdosti trestu, tedy o analogii ve prospěch pachatele, která navíc neodporuje povaze právnické osoby.

12.4. Výkon trestu zákazu přijímání dotací a subvencí

I trest zákazu přijímání dotací a subvencí byl pro český právní řád až do přijetí zákona o trestní odpovědnosti právnických osob neznámým institutem. Jeho podstata je upravena v ust. § 22 TOPO. Na stejném místě jsou upraveny také pojmy dotace a subvence. Stejně jako u trestu zákazu plnění veřejných zakázek, účasti v koncesním řízení nebo ve veřejné soutěži se však jedná svého druhu o trest zákazu činnosti, který je znám jak trestnímu zákoníku, tak trestnímu řádu.

K úkonům vykonávacího řízení je stejně jako u výkonu trestu zákazu plnění veřejných zakázek, účasti v koncesním řízení nebo ve veřejné soutěži příslušný soud, který ve věci rozhodoval v prvním stupni. Jelikož však dotace a subvence nejsou udělovány centrálně jedním orgánem státní správy a neexistuje ani registr takto poskytnutých dotací a subvencí, nelze o dozor nad výkonem tohoto trestu žádat další orgán. Je však možné dovodit povinnost poskytovatele dotace nebo subvence prověřit, zda potenciální příjemce dotace či subvence není veden v evidenci Rejstříku trestů a zda nemá uložen trest zákazu přijímání dotací a subvencí.

⁴⁸ jak vyplývá z ust. § 74 odst. 1 TrZ věta za středníkem

⁴⁹ jak je upraveno v ust. § 90 odst. 1 a 2 TrZ

I v případě tohoto trestu je možno dovodit, že na jeho výkon budou aplikovatelná ustanovení o možnosti započtení doby odnětí oprávnění a doby znemožnění výkonu činnosti před nabytím právní moci rozsudku dle § 74 odst. 1 TrZ věta za středníkem a podmíněné upuštění od výkonu zbytku trestu dle § 90 a 91 TrZ.

12.5. Výkon trestu uveřejnění rozsudku

Trest uveřejnění rozsudku je také relativně novým institutem pro tuzemský právní řád. Jako předešlé tresty ani trest uveřejnění rozsudku není uveden v katalogu trestů v trestním zákoníku, stejně tak jako je jeho výkon neupraven trestním řádem.

Výkon tohoto trestu má dvě podoby: dobrovolnou a vynucenou. V prvním případě vyzve předseda senátu odsouzenou právnickou osobu, aby sama zajistila uveřejnění rozsudku a určí dostatečnou lhůtu ke splnění této povinnosti i rozsah, v jakém má být ono uveřejnění provedeno. Pokud odsouzená právnická osoba této výzvy neuposlechne, rozhodne předseda senátu o uložení pořádkové pokuty do výše 500.000,- Kč. Tuto pokutu může soud uložit i opakovaně až do doby, dokud právnická osoba výzvu soudu nesplní.

Stejně jako u dříve popsaných vykonávacích řízení jiných trestů je i v případě trestu uveřejnění rozsudku příslušný soud, který ve věci rozhodoval v prvním stupni bez ohledu na to, zda jím byl trest i uložen. Procesní postup je dále popsán v ustanovení § 41 TOPO.

Vykonávací řízení se řídí již samotným rozsudkem, kterým byl tento trest uložen. V něm musí být totiž uvedeno, jakým sdělovacím prostředkem má být trestu dosaženo, stejně tak jako rozsah uveřejnění rozsudku a lhůta odsouzené právnické osobě na jeho uveřejnění poskytnutá.

Určení druhu hromadného sdělovacího prostředku je typicky uvedeno druhově. Bude tedy znít „tiskem“, „rozhlasem“, „televizním vysíláním“, případně „veřejně přístupnou počítačovou sítí“. Rozsudek by měl také určit, zda půjde o regionální či celostátní uveřejnění, v případě periodika určit jeho minimální náklad a typ (deník, týdeník, čtrnáctideník, měsíčník...).

Rozsah uveřejnění rozsudku umožňuje soudu zvolit, zda právnická osoba má uveřejnit celý rozsudek nebo jen jeho vymezené části. Soud by se zde měl držet zásady přiměřenosti a zdrženlivosti, jelikož musí promyslet předpokládanou výši nákladů svého rozhodnutí. Uveřejnění například celého rozsudku v celostátním periodiku o minimálním nákladu dosahujícím českých deníků opakovaně po několik dnů může mít pro odsouzenou právnickou osobu likvidační charakter. Nehledě k tomu, že při nesplnění může následovat druhotná sankce v podobě pořádkové pokuty, která při opakovaném ukládání nemusí vůbec zajistit skutečné provedení uveřejnění, ale spíše spirálu bezvýhodně se zhoršující finanční situace.

12.5.1. Lhůta

Určení lhůty, ve které má být rozsudek uveřejněn, je oproti jiným trestům odňat z rozhodování soudního orgánu provádějícího úkony vykonávacího řízení. Tato lhůta je totiž určena opět již rozsudkem, jímž je tento trest uložen. Oproti tomu je např. výzva k nástupu do výkonu trestu⁵⁰ při uložení trestu odnětí svobody, rozhodování o nařízení výkonu trestu při trestu obecně prospěšných prací⁵¹ či výzva k zaplacení peněžitého trestu⁵² ponechány zcela na vykonávacím řízení.

V praxi je nepředstavitelné, že by rozsudek určil lhůtu jinak než podle počtu dnů počítaných od okamžiku, kdy rozsudek nabyde právní moci. Při ukládání tohoto trestu si totiž soud nemůže být jist, kdy přesně právní moc rozsudku nastane a stanovení přesného data tak není reálné. To však odjímá možnost individuálního posouzení konkrétního případu a odsouzeného, jako je tomu u jiných obdobných trestů, jejichž výkon je také odvislý od výzvy soudu. Dalším problémem, který může nastat je situace, kdy právnická osoba nesplní výzvu k uveřejnění rozsudku, předseda senátu jí sice uloží pořádkovou pokutu, avšak než odsouzená právnická osoba uveřejní rozsudek, vyprší lhůta rozsudkem stanovená. Tento stav by byl zaviněn právnickou osobou, protože sama dobrovolně nevykonala trest v době, která jí byla určena a nelze mít prospěch z vlastní nepoctivosti (dle zásady *nemo turpitudinem suam allegare potest*). Navíc z dikce ustanovení § 41 odst. 2 TOPO věta druhá vyplývá, že právnické osobě je možno ukládat pořádkovou pokutu i opakovaně, a to do doby, dokud uloženou povinnost nesplní, byť by to mělo být již po uplynutí lhůty.

13. Závěr

Jak již bylo v diplomové práci několikrát zmíněno, je institut trestní odpovědnosti právnických osob a díky tomu i samo trestní řízení proti právnickým osobám stále ještě relativně mladý a nezažitý. I díky tomu můžeme v praxi sledovat jen nízký počet případů skutečných trestních řízení proti právnickým osobám. Dovoluji si však předpovědět, že význam tohoto pododvětví trestního práva bude v blízké budoucnosti stoupat a bude se čím dál více užívat.

Jsem přesvědčen, že trestní odpovědnost právnických osob a řízení proti nim má v českém právním řádu své nezastupitelné místo. Dřívější snahy o obcházení absence tohoto institutu pomocí

50 dle § 321 odst. 1 TrŘ

51 dle § 335 a násl. TrŘ

52 dle § 341 TrŘ

správního trestání v dnešní době již neobstojí.

Doufám, že jsem ve své práci obsáhl všechny hlavní aspekty tohoto specifického druhu trestního řízení, jeho hlavní odlišnosti a jeho možné dopady na konkrétní situace.

Avšak patrně i z důvodu stále ještě málo četného užívání trestního řízení proti právníckým osobám v praxi, obsahuje současná právní úprava několik nedostatků, které by bylo možno odstranit.

Zákon o trestní odpovědnosti právníckých osob a o řízení proti nim často odkazuje na jiné předpisy, zejména na trestní řád a trestní zákoník. Tyto předpisy jsou však primárně určeny k regulaci fyzických osob. Často ustanovení, na která je odkazováno neumožňují aplikaci toho kterého institutu na trestní řízení proti právníckým osobám. Zákonodárce zde patrně spoléhá na dodatečný výklad soudu, aby určil, která ustanovení již aplikovatelná na daný případ nejsou, protože odporují povaze právnícké osoby, která je přece jen dosti odlišná od povahy osoby fyzické. Domnívám se však, že vývoj judikatury může v případě trestního řízení proti právníckým osobám trvat poměrně dlouho (když uvážíme nízkou četnost těchto trestních řízení) a zákonodárce by měl jasně vymezit, která ustanovení je možné z obecných předpisů použít či případně by měl rozšířit úpravu speciální, v tomto případě rozšířit rozsah zákona o trestní odpovědnosti právníckých osob.

Jistě by přispělo k odstranění nejasností určení, že o zahájení trestního stíhání informuje příslušné orgány podle § 30 odst. 1 TOPO ten orgán činný v trestním řízení, který toto trestní stíhání zahájil. V praxi se totiž může jednat jako o policejní orgán, tak o státního zástupce (dle § 174 odst. 2 písm. c) TrŘ a § 314 odst. 2 TrŘ) či případně i jiný orgán (dle § 161 odst. 6 TrŘ).

Dále se jeví jako praktické vymezit úzeji osobu opatrovníka, který může zastupovat právníckou osobu. Jelikož pro zastupování právnícké osoby je nepochybně třeba odborných znalostí, jeví se odůvodněným stanovení speciálního seznamu opatrovníků schopných zastupovat právnícké osoby, přičemž pro zařazení do tohoto seznamu by se vyžadovala určitá zkouška odbornosti. V úvahu připadá i možnost úpravy v tom smyslu, aby funkci opatrovníka mohl vykonávat pouze advokát. Inspirací by se mohla stát i v kapitole o obhajobě zmíněná úprava rakouská.

Při vykonávání trestu uveřejnění rozsudku je lhůta, ve které má být rozsudek uveřejněn určena již samotným rozsudkem, kterým je tento trest udělen. Je tedy vyňata z působnosti orgánu, které konají úkony vykonávacího řízení. To se jeví jako nelogické v kontextu jiných obdobných úkonů (jako výzva k nástupu trestu odnětí svobody a další, jenž jsou uvedeny v příslušné kapitole), které ponechávají lhůtu pro výzvu k výkonu trestu soudovi předsedovi senátu soudu příslušného dle ustanovení o výkonu těchto trestů. Tento obvyklý postup nebyl do zákona o trestní odpovědnosti právníckých osob zahrnut. Jsem toho názoru, že by bylo účelné nechat o této lhůtě rozhodovat prostřednictvím opatření předsedu senátu soudu příslušného pro vykonávací řízení.

I přes tyto nejasnosti a drobné nedostatky jsem toho názoru, že institut trestní odpovědnosti právnických osob stejně jako trestní řízení proti nim do českého právního řádu patří. Jeho přijetí je důsledkem sblížení právních řádů. Jde o vývojový trend, kterého se zúčastňuje stále více a více států. Při vazbách, jakými je svět dnes provázán, bylo rozhodně přijetí tohoto institutu krokem správným směrem.

Seznam použitých zdrojů

PRAMENY:

Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim;

Důvodová zpráva k zákonu č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim;

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník;

Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád;

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

LITERATURA:

Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob: Komentář s judikaturou (Jelínek, J., Herczeg, J.; Leges 2012);

Trestní odpovědnost právnických osob (Jelínek, J., Linde 2007);

Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (Fenyk, J., Smejkal, L.; Wolters Kluwer 2012);

Trestní odpovědnost právnických osob (Šámal, P., Dědič, J., Gřivna, T., Púry, F., Říha, J., C.H.Beck 2012);

Hospodářské trestní právo a trestní odpovědnost právnických osob (Kratochvíl, V., Löff, M.; MU 2003);

Trestní odpovědnost právnických osob – historický vývoj a mezinárodní srovnání (Musil) in Pocta prof. Otovi Novotnému k 70. narozeninám (Musil, J., Vanduchová, M.; Praha: Codex Bohemia 1998);

Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim s komentářem (Forejt, P., Habarta, P., Trešlová, L.; Linde 2012);

Základy správního práva trestního (Mates a kol.; C. H. Beck 2010);

Trestní právo hmotné: Obecná část. Zvláštní část. 2. vydání (Jelínek, J. a kolektiv, Praha: Leges 2010)

Trestní právo procesní. 3. vydání (Jelínek, J. a kolektiv, Praha: Leges 2013);

Československé řízení trestní (Prušák, J., Praha: Věšhrd 1921);

Trestní právo procesní (Miříčka, A., Praha: Věšhrd 1932);

System des heutigen Römischen Rechts (Savigny, F. C., Berlin: Veit 1840)

Seznam použitých zkratk

FO – fyzická osoba;

OSŘ – občanský soudní řád;

ObčZ – občanský zákoník;

PO – právnická osoba;

TrŘ – trestní řád;

TrZ – trestní zákoník;

TOPO – zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.

Klíčová slova:

právnická osoba

fyzická osoba

deliktní způsobilost

přičitatelnost

trestní odpovědnost

trestní stíhání

trestní řízení

trestní řád

trestný čin

trest

zločin

Keywords:

legal entity

natural person

tort liability

imputability

criminal liability

criminal prosecution

criminal proceedings

Criminal code

crime, criminal act

punishment, sanction

crime, felony

Resumé

The theme of this diploma thesis is Criminal proceeding against legal entities. The very idea to hold a legal entity liable for its crimes is relatively new to the Czech legal system. I have therefore chosen this theme because of its currency and because I find this legal instrument the most interesting.

The principle *Societas delinquere non potest* derived from the ancient Roman law had prevailed for most of the Czech history. The change came with the new act Criminal responsibility of legal entities and criminal proceedings against them (TOPO) in the year 2011. The criminal proceedings against legal entities are procedural part of this act.

Because the institute of criminal responsibility of legal entities is unknown to Czech audience, I begin my dissertation with the brief history of this phenomenon. Though the Roman principle of “legal entities not having any criminal responsibilities” is very old, the exceptions from this rule are rather frequent in the world’s legal history. In fact we can find evidence of criminal proceedings against legal entities from antiquity to presence.

Nowadays the most develop systems of criminal responsibility of legal entities can be found in the United Kingdom and in the United States of America. The European countries had long rejected the idea of legal entities having a criminal responsibility. Because of the globalization and interconnection of different legal systems one after another they accepted this principle. I believe that it had been a right step. Legal entities mostly poses more power either economic or political than persons. According to this, the ability to hold them responsible for their possible crimes appears to be just.

In my dissertation I described each individual step of the criminal proceeding. The conditions are mainly determined by the act of Criminal responsibility of legal entities, however a large part of the regulations under the Penal code are also applicable. I tried to describe the relation between these two laws.

The main topic of this thesis is the difference that distinguishes a legal entity from a person. As the Penal Code regulates a criminal proceeding against a person only, not all its parts are usable in the proceeding against a legal entity

The diploma thesis deals with custodial measures which could be used in a criminal proceeding against a legal entity. Another important part of this text is the issue of representing a legal entity at court. It is very likely that a person representing a legal entity could be hold responsible for crimes that would be described as a crime of a legal entity as well. In this case a jointly proceeding would be held. This jointly proceeding represents one of the most complicated types of criminal proceeding. There are procedures that are applicable to persons only and that are

usable to legal entities solely.

In the second to last part I describe the enforcement of punishments that are imposed by court.

The last part briefly summarizes all the steps of a criminal proceeding against legal entities and presents suggestions that could improve the institute of criminal proceeding against legal entities.